

ΜΙΚΡΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΣΩΣΗ ΤΗΣ ΜΝΗΜΗΣ

διαφεύγοντας από την κυρίαρχη
αφήγηση και την αποτύπωσή της
στον δημόσιο χώρο

ΦΑΜΠΡΙΚΑ ☆ ΥΦΑΝΕΤ

ΜΙΚΡΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΣΩΣΗ ΤΗΣ ΜΝΗΜΗΣ

διαφεύγοντας από την κυρίαρχη αφήγηση και την
αποτύπωσή της στον δημόσιο χώρο

Το συγκεκριμένο έντυπο τυπώθηκε τον Ιούνιο του 2021 σε 2000 αντίτυπα. Διανέμεται χωρίς αντίτιμο σε στέκια, καταλήψεις, κοινωνικούς χώρους και η κάλυψη των εξόδων γίνεται με ελεύθερη συνεισφορά. Τμήμα της έκδοσης αποτελείται από την 1^η μπροσούρα της Φάμπρικα Υφανέτ, «μικρή ιστορία για τη διάσωση της μνήμης» που εκδόθηκε τον Απρίλιο του 2004, 1 περίπου μήνα μετά την κατάληψη του παλιού εργοστασίου. Για παρατηρήσεις, κριτικές ή οποιαδήποτε ερώτηση, υπάρχει το contact@yfanet.net. Εναλλακτικά, κάθε Τρίτη στις 20.00, Ομήρου με Περδίκων γωνία, Κάτω Τούμπα.

Υλικό της Φάμπρικα Υφανέτ: yfanet.espivblogs.net

12. SALONIQUE - *Le Cimetière Musulman*
SALONICA - The Musulman cemetery

Οθωμανικό νεκροταφείο, Θεσσαλονίκη

Διαφεύγοντας από την κυρίαρχη αφήγηση και την αποτύπωσή της στον δημόσιο χώρο

Με μία πρώτη σκέψη θα μπορούσαμε να πούμε ότι το παρελθόν είναι πανταχού παρόν. Μας περιτριγυρίζει σε κάθε πτυχή της καθημερινότητάς μας, από τις οικείες σχέσεις και τον τρόπο πρόσδεσής μας με το προσωπικό βιωμένο παρελθόν, μέχρι τη δημόσια έκφρασή του στα εκάστοτε επιλεγμένα μνημεία, τους αρχαιολογικούς χώρους, τα μουσεία κλπ. Το παρελθόν αναδύεται στο παρόν με τη βοήθεια της μνήμης. Μέσα από μία διαδικασία μετασχηματισμού, η ιστορική αφήγηση ξεδιπλώνεται μέσα από τις αντιλήψεις για το τώρα. Η κυρίαρχη λειτουργία της μνήμης δεν είναι η ενθύμηση του παρελθόντος, αλλά η προσαρμογή του ώστε να γίνεται το παρόν κατανοητό και διαχειριστέο και να τίθενται οι βάσεις για τον προγραμματισμό και την ερμηνεία του μέλλοντος. Αυτή η μνημονική διαδικασία διαμορφώνει και την ταυτότητά μας τόσο σε προσωπικό, όσο και σε συλλογικό επίπεδο. Ωστόσο, η συλλογική μνήμη δεν είναι ενιαία και αδιαπέραστη. Ακόμη και η κυρίαρχη αφήγηση μέσα από συμβολισμούς και συνδηλώσεις μπορεί να συλλογικοποιείται και να δομεί το εθνικό φανταστικό / συνείδηση. Ωστόσο, υπάρχει και η δική μας συλλογική μνήμη, η οποία προσπαθεί να ερμηνεύσει το παρελθόν και να ανασύρει τα δικά της πρόσωπα και στιγμές που θέλει να θυμάται. Πριν περάσουμε όμως, στα καθ' ημάς θα προσπαθήσουμε να αναλύσουμε συνοπτικά τη μεταβολή της κυρίαρχης αφήγησης και τον τρόπο αποτύπωσής της στον δημόσιο χώρο.

Οι αρχαιότητες πριν από την ίδρυση του ελληνικού κράτους

Την περίοδο πριν από τον 18^ο αιώνα φυσικά δεν είχε ακόμη εντοπιστεί η πληθώρα των αρχαιολογικών ευρημάτων που γνωρίζουμε μέχρι σήμερα. Ωστόσο, αρκετές αρχιτεκτονικές κατασκευές και τέχνηρα κυρίως της κλασικής περιόδου ήταν ορατές στον δημόσιο χώρο και διαμόρφωναν σε έναν βαθμό την καθημερινή αντίληψη των ανθρώπων για τον χώρο γύρω τους. Σε μεγάλο βαθμό βέβαια, αποτελούσαν απλώς συντρίμια ενός παρελθόντος πάνω στο οποίο δεν είχε ακόμη κατασκευαστεί το πεπρωμένο του μέλλοντος. Ένα μεγάλο κομμάτι του πληθυσμού, το οποίο ήταν προσδεδεμένο στη θρησκευτική κοσμολογική αντίληψη, ακολουθώντας τις διδασκαλίες της χριστιανικής εκκλησίας θεωρούσε τις αρχαιότητες ως κατάλοιπα της ειδωλολατρίας και έφτασε σε σημείο μέχρι και να τις καταστρέφει. Ταυτόχρονα, όμως υπήρχε η γενικευμένη τάση αφενός της επαναχρησιμοποίησης των ίδιων των χώρων μετατρέποντάς τους σε χριστιανικούς ναούς και οθωμανικά τεμένη, όπως πχ η Ακρόπολη και το Ερέχθειο. Είτε προσπαθούσε να φτιάξει τις εκκλησίες σε ψηλότερα μέρη από τους αρχαίους ναούς όπως πχ στην Πλάκα για να αναδείξει την ανωτερότητά τους. Αφετέρου, πολλές αρχιτεκτονικές κατασκευές της κλασικής περιόδου επαναχρησιμοποιήθηκαν ως δομικό υλικό σε κτίρια νεότερης περιόδου. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των βυζαντινών τειχών στη Θεσσαλονίκη, όπου με μεγάλη ευκολία μπορεί καμία να διακρίνει κιονόκρανα της κλασικής και ελληνιστικής περιόδου ενσωματωμένα στο τείχος.

Η αλλαγή του ιστορικού παραδείγματος

Με το πέρασμα στους χριστιανικούς χρόνους σχηματίζεται σταδιακά μία ενοποιημένη αντίληψη της ιστορίας και του παρελθόντος, η οποία εξελίσσεται γύρω από τη διαδοχή των μεγάλων αυτοκρατοριών. Στόχος είναι αφενός η νομιμοποίηση και φυσικοποίηση του χριστιανισμού στον ιστορικό χρόνο και αφετέρου, η λειτουργία ως μέσο συγκρότησης των υποκειμένων εκείνης της περιόδου καθώς παρέχει έναν τρόπο ερμηνείας του παρελθόντος,

Γκραβούρα της Ακρόπολης από τον 18^ο αιώνα

αλλά και την προσμονή του μέλλοντος μέσω σχημάτων όπως η Αποκάλυψη, η *δευτέρα παρουσία* κ.ο.κ. Επομένως, μέχρι τον 17^ο αιώνα στον Δυτικό κόσμο, η ιστορική αντίληψη διαμορφωνόταν μέσα από τα θρησκευτικά κείμενα και την έννοια της Αποκάλυψης. Σταδιακά από τον 17^ο αιώνα και έπειτα, ανασυγκροτείται η ιστορική συνείδηση στο σύνολό της, λόγω των τεράστιων κοινωνικών και πολιτικών σχηματισμών. Το πέρασμα στη νεωτερικότητα και τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, καθιστούν ανεπαρκές το προηγούμενο ερμηνευτικό σχήμα του παρελθόντος μέσω της αποκαλυπτικής προσμονής του μέλλοντος¹. Από εδώ και πέρα κυριαρχεί η έννοια της προόδου, η αντίληψη δηλαδή, ότι ο κόσμος πρέπει διαρκώς να προχωράει μπροστά. Η αμέσως προηγούμενη περίοδος βαφτίζεται σκοτεινή και πρέπει να αφηθεί πίσω. Αντίθετα ο Διαφωτισμός επιδιώκει τη ρήξη με τον σκοτεινό μεσαίωνα και το άνοιγμα συνδέσεων με το αρχαίο παρελθόν. Υιοθετείται επομένως το σχήμα αρχαιότητα – μέσοι χρόνοι – νεότερη εποχή. Αυτήν την περιοδολόγηση χρησιμοποιούν και τα έθνη – κράτη κατά τη δημιουργία τους, αναζητώντας στο παρελθόν τις ιστορικές συνδέσεις που θα επιτρέψουν την εδαφικοποίηση και νομιμοποίησή τους στο παρόν.

Σε αυτό το πλαίσιο, οι αρχαιότητες αποκτούν ένα άλλο ενδιαφέρον, σε πρώτο επίπεδο από τους ευρωπαίους περιηγητές, οι οποίοι ήδη πριν από τον 19^ο αιώνα έρχονται στην τότε Οθωμανική αυτοκρατορία με σκοπό τη θέαση των αρχαίων καταλοίπων. Περιηγούνται δηλαδή, στον ελλαδικό και ιταλικό χώρο, κάνοντας το λεγόμενο *grand tour* ώστε να δουν από κοντά τους τόπους στους οποίους αναφέρεται η αρχαία ελληνική και ρωμαϊκή γραμματεία.

¹ Περισσότερα για τις διαδικασίες μεταμόρφωσης της εθνικής συνείδησης μπορούν να βρεθούν στη μπροσούρα *Ιστορία, αρχαία ερείπια και εθνικά φαντάσματα* που τυπώθηκε από το Αυτόνομο Σχήμα Ιστορικού Αρχαιολογικού το 2015 στη Θεσσαλονίκη.

Μάλιστα κάποιοι από αυτούς διεξάγουν και τις πρώτες ανασκαφές της περιόδου, χωρίς να διστάζουν να πάρουν μαζί τους τα ανάλογα σουβενίρ (όπως στην περίπτωση των «πολυπόθητων» ελγινείων μαρμάρων). Στο πλαίσιο των διεργασιών της επανάστασης του 1821 αντιστοίχο ενδιαφέρον δείχνουν και οι λόγιοι και έμποροι οι οποίοι αναγνωρίζουν στα αρχαία κατάλοιπα τις συνδέσεις που θα επιτρέψουν τη συγκρότηση της εθνικής συνείδησης. Για να θεμελιωθεί η ελληνική παλιγγενεσία είναι επιτακτική η σύνδεσή της με το αρχαίο παρελθόν, ώστε να δικαιολογηθεί εδαφικά και ιδεολογικά η συγκρότηση του νέου κράτους. Σε αυτό το πλαίσιο οι αρχαιότητες οφείλουν να μετασχηματιστούν από αντικείμενα καθημερινής χρήσης σε μνημεία, δηλαδή σε τόπους υλικής έκφρασης της εθνικής συνείδησης. Ωστόσο, ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι η ιστορική αφήγηση εκείνης της περιόδου θεωρεί ότι το ελληνικό έθνος έμεινε υποδουλωμένο διαδοχικά στους μακεδόνες, τους ρωμαίους, τους βυζαντινούς και τους οθωμανούς. Θα περάσει κάποιος καιρός μέχρι να ενσωματωθεί στη γραμμική αφήγηση της ιστορίας το βασίλειο των μακεδόνων αλλά και το βυζάντιο.

Το εθνικό φαντασιακό αποκτά υλική υπόσταση

Οι επιστήμες της ιστορίας, της αρχαιολογίας και της λαογραφίας τίθενται στην υπηρεσία του κράτους από την αρχή της ίδρυσής του, προσφέροντας το αφηγηματικό πλαίσιο που θα επιτρέψει τη σύνδεση του παρόντος και του μέλλοντος. Τα αρχαία κτίσματα είναι αναγκαία για την οριοθέτηση του κράτους, γι' αυτό και από τα πρώτα μετεπαναστατικά χρόνια οργανώνεται ο κρατικός μηχανισμός που θα ασχολούταν με την υλικοποίηση του έθνους. Το πρόγραμμα ξεκινά με την επονομασία του εθνικού εδάφους με κλασικά ονόματα και συνεχίζει με την ίδρυση του πρώτου αρχαιολογικού μουσείου στην Αίγινα το 1829, της Εθνικής Αρχαιολογικής Υπηρεσίας το 1833, ενώ το 1834 τίθεται σε ισχύ ο πρώτος αρχαιολογικός νόμος, ο οποίος καταρτίζεται από το βαυαρικό επιτελείο του Όθωνα. Οργανισμοί οι οποίοι τα πρώτα χρόνια της ίδρυσης του ελληνικού κράτους παίζουν σημαντικό ρόλο στην προσπάθεια της συγκρότησης του έθνους. Βασικός ρόλος τους ήταν ο υλικός μετασχηματισμός των αρχαίων λειψάνων σε εθνικά μνημεία², προσφέροντας μέσα από μία διπλή διαδικασία την *εδαφικοποίηση του έθνους και την εθνικοποίηση του εδάφους*.

Για να το πετύχουν αυτό, από τη μία έπρεπε να ανοικοδομήσουν και να συντηρήσουν τα μνημεία της «χρυσής» κλασικής περιόδου, να τα οριοθετήσουν και να τα διαμορφώσουν ως αρχαιολογικούς – διακριτούς χώρους. Οι κίνες παύουν λοιπόν, να είναι πηγή οικοδομικών υλικών ή απλά παλιές κολώνες και μετατρέπονται σε αποστειρωμένα σύμβολα του έθνους. Από την άλλη, το τοπίο πρέπει πλέον να «αποκαθαρθεί» από οτιδήποτε δεν χωράει στη γραμμική αφήγηση του εθνικού παρελθόντος. Πολλά από τα κατάλοιπα που δεν emπίπτουν στο μοτίβο της κλασικής αρχαιότητας και του βυζαντίου καταστρέφονται καθώς αποτελούν «λείψανα της βαρβαρότητας». Έτσι τα περισσότερα από τα οθωμανικά κτίρια, τα μουσουλμανικά τεμένη, ακόμη και ενετικά και μεσαιωνικά κτίσματα καταστρέφονται ολοσχερώς, επιχειρώντας να απαλείψουν από τον δημόσιο χώρο οποιοδήποτε στοιχείο που μπορεί να θύμιζε την προγενέστερη περίοδο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Ακρόπολη από όπου ξεριζώθηκαν σχεδόν όλα τα κτίρια μεταγενέστερων φάσεων (ρωμαϊκά, βυζαντινά, ενετικά, οθωμανικά, φρούριο κλπ) και διατηρήθηκαν μονάχα εκείνα της κλασικής εποχής³. Με

2 Περισσότερα για το ζήτημα μπορούν να βρεθούν στο βιβλίο του Γιάννη Χαμπλάκη, *Το Έθνος και τα ερείπια του, Αρχαιότητα, αρχαιολογία και εθνικό φαντασιακό στην Ελλάδα*, Εκδόσεις του 21^{ου}.

3 Η Ακρόπολη μάλιστα λειτούργησε ως οργανωμένος αρχαιολογικός χώρος ήδη από το 1835, στον οποίο μπορούσε να μπει κανείς πληρώντας εισιτήριο!

στόχο το πάγωμα του χρόνου στο απόλυτο εθνικό σύμβολο, ικανοποιώντας ταυτόχρονα, το φανταστικό της δυτικής νεωτερικότητας. Η εξιδανικευμένη δυτική αντίληψη της κλασικής αρχαιότητας κατασκευάζει μία μνημειοποιημένη αναπαράσταση της νεοελληνικής κοινωνίας. Η εικόνα υιοθετείται από το νεοϊδρυθέν ελληνικό κράτος με στόχο τη νομιμοποίηση της ύπαρξής του και την είσοδο του στην εποχή της νεωτερικότητας. Οι αρχαίοι ναοί έρχονται πλέον στο προσκήνιο, προκαλώντας δέος, ενώ, σε όλη την Ευρώπη υπάρχει μία προσπάθεια επανάληψης του μοτίβου αυτού μέσω του ρεύματος του νεοκλασικισμού και την κατασκευή αρχιτεκτονημάτων που μιμούνται τους κλασικούς ναούς.

Η εθνικοποίηση της Θεσσαλονίκης

Το ελληνικό κράτος ενσωματώνοντας τη Θεσσαλονίκη, ήρθε αντιμέτωπο με μία πόλη όπου το ελληνόφωνο στοιχείο ήταν μειοψηφικό. Η Θεσσαλονίκη ως «σταυροδρόμι» των Βαλκανίων είχε έντονο πολυεθνικό χαρακτήρα καθώς στον αστικό ιστό της συνυπήρχαν εβραϊκές, οθωμανικές, σλαβόφωνες, ελληνόφωνες κοινότητες, ντονμέδες, λατινόφωνοι αρουμάνοι, αλβανόφωνες, μουσουλμάνοι και χριστιανές. Συνεπώς, το ελληνικό κράτος καλείται να μετατρέψει την πολυπολιτισμική Θεσσαλονίκη σε εθνικά ομογενοποιημένη. Σε πρώτο επίπεδο, η εθνικοποίηση του πληθυσμού επιτεύχθηκε με τον βίαιο διωγμό, τις εκτοπίσεις ή την εθελούσια μετανάστευση όλων των μουσουλμανικών και σλαβόφωνων κοινοτήτων, οι οποίες σε μεγάλο βαθμό ολοκληρώθηκαν με την υποχρεωτική «ανταλλαγή» πληθυσμών ύστερα από την ελληνική εκστρατεία στη Μικρά Ασία. Σε δεύτερο επίπεδο, ο πολυπληθής εβραϊκός πληθυσμός της Θεσσαλονίκης⁴ αφανίστηκε σχεδόν εξολοκλήρου κατά τη διάρκεια του Ολοκαυτώματος. Από τους περίπου 45.000 εβραίους που στάλθηκαν από τη Θεσσαλονίκη σε στρατόπεδα συγκέντρωσης, ελάχιστοι ήταν αυτοί που κατάφεραν να επιστρέψουν αντικρίζοντας μια πόλη ρηγμαγμένη από όποιο στοιχείο της κοινότητάς τους.

Τους διωγμούς και τις διώξεις των μη ελληνόφωνων / χριστιανικών πληθυσμών ακολούθησε και η ριζική πολεοδομική αλλαγή της. Οι μαχαλάδες και τα στενά σοκάκια των πολυεθνικών κοινοτήτων διαλύθηκαν και η πόλη σταδιακά μετατράπηκε σε μία εθνικά ομογενοποιημένη καπιταλιστική πόλη, ρυμοτομικά σχεδιασμένη. Οι γειτονίες της πόλης σταδιακά χάνουν τον προηγούμενο χαρακτήρα τους και αποκτούν πλέον ελληνικά τοπωνύμια. Σημαντικό ρόλο στη διαδικασία της πολεοδομικής ανασυγκρότησης έπαιξε η πυρκαγιά του 1917 η οποία είχε ως αποτέλεσμα την καταστροφή μεγάλου κομματιού της Θεσσαλονίκης και κυρίως τις μουσουλμανικές και εβραϊκές γειτονίες, αφήνοντας άστεγα 72.000 χιλ. άτομα (1/3 εκ των οποίων ήταν εβραίοι). Με αφορμή τις καταστροφές που προκλήθηκαν από την πυρκαγιά επιτεύχθηκε η ανοικοδόμηση και η πολεοδομική μεταρρύθμιση της πόλης, η οποία επιτάχυνε ακόμη περισσότερο τη διαδικασία ενσωμάτωσης της πόλης στο ελληνικό κράτος⁵.

Πέρα από τις αλλαγές που υφίσταται η Θεσσαλονίκη σε επίπεδο πολεοδομικού σχεδιασμού, ακολουθείται σε κρατικό επίπεδο η ίδια διαδικασία καταστροφής ή ανάδειξης μνημείων.

4 Φυσικά διώξεις του εβραϊκού πληθυσμού συνέβαιναν και πριν το Ολοκαύτωμα και στη Θεσσαλονίκη, όπως για παράδειγμα το αντισημιτικό πογκρόμ και ο εμπρησμός της συνοικίας Κάμπελ στην Καλαμαριά από έλληνες πρόσφυγες και τη φασιστική οργάνωση Εθνική Ένωση Ελλάς. Ωστόσο πήρε τόσο ολοκληρωτικά χαρακτηριστικά με το Ολοκαύτωμα.

5 Περισσότερα για τη Θεσσαλονίκη τις πρώτες δεκαετίες μετά την ενσωμάτωσή της και τις αντιστάσεις που παρήχθησαν μπορούν να βρεθούν στο βιβλίο *Μπάσταρδη Μνήμη, Θεσσαλονίκη 1912 – 2012, εκατό χρόνια Ελλάδας, πατριαρχίας, καπιταλισμού είναι αρκετά* που εκδόθηκε το 2012 από την ομάδα Μπάσταρδες με Μνήμη.

Μπουρμαλί τζαμί, Θεσσαλονίκη, αρχές 20^{ου} αιώνα

Τα κατάλοιπα της κλασικής και ελληνιστικής περιόδου, καθώς και οι βυζαντινές εκκλησίες διατηρούνται ανέπαφα και αναδεικνύονται. Αντίθετα, τα οθωμανικά δημόσια κτίρια (πχ Μπέη Χαμάμ, Αλκαζάρ, Αλατζά Ιμαρέτ κ.ά.) και τα μουσουλμανικά τζαμιά (πχ Γενί Τζαμί) και οι τουρμπέδες είτε καταστρέφονται εξολοκλήρου είτε «θάβονται» ανάμεσα σε ψηλές πολυκατοικίες. Ο νέος πολεοδομικός σχεδιασμός της πόλης δεν προβλέπει φυσικά την ανάδειξη των οθωμανικών, εβραϊκών κ.ά. κτιρίων, όπως συμβαίνει στην περίπτωση χώρων της προγενέστερης περιόδου (βλ. Αγία Σοφία, Καμάρα, Ροτόντα κλπ). Αντίθετα, τα κτίρια που αποκλίνουν από το «ένδοξο» ελληνικό παρελθόν όχι μόνο δεν συντηρούνται αλλά ρημάζουν, ξεχασμένα ανάμεσα σε στενά δρομάκια και ψηλές πολυκατοικίες. Ενώ από τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες προκρίνεται η χρήση τους για εμπορικούς σκοπούς απαλείφοντας την όποια ανάμνηση της προηγούμενης κατάστασής τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το Χαμζά Μπέη Χαμάμ ή αλλιώς Αλκαζάρ το οποίο για χρόνια λειτουργούσε ως τσοντοσινεμά. Στο ίδιο πλαίσιο, το ΑΠΘ χτίζεται το 1925 στον χώρο όπου προηγουμένως βρισκόταν το εβραϊκό νεκροταφείο, απαλείφοντας τμηματικά και μέσα στα επόμενα 20 χρόνια ολοκληρωτικά από τον αστικό ιστό τον τελευταίο ίσως τόπο ενθύμησης αυτής της κοινότητας. Οι νεκροί μεταφέρονται σε άλλο σημείο και οι ταφόπλακες επαναχρησιμοποιούνται από τον ντόπιο πληθυσμό για την κατασκευή πλακόστρωτων, σκαλοπατιών κλπ. Με μία βόλτα στην Άνω Πόλη μπορεί καμία να παρατηρήσει σε διάφορα σημεία πλάκες με εβραϊκά ή αραβικά γράμματα σφηνωμένες σε περβάζια σπιτιών.

Από τη Βεργίνα στην Αμφίπολη και πάλι πίσω

Φυσικά το ελληνικό κράτος δεν ξεμπέρδεψε με τη διαδικασία εθnikοποίησης του χρόνου και του χώρου. Αντίθετα, η διαδικασία αυτή είναι διαρκής και αναλόγως με την κοινωνική συγκυρία κρίνεται αναγκαία η επαναδιαπραγμάτευση τόσο της εθνικής ιστορικής αφήγησης, όσο και η εκ νέου εύρεση του συμβολικού κεφαλαίου που θα επανανομιμοποιήσει τα όρια του έθνους – κράτους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ξεδίπλωση των εθνικισμών όσον αφορά τη διεκδίκηση της ευρύτερης περιοχής της Μακεδονίας από πριν τους βαλκανικούς πολέμους μέχρι πρόσφατα. Μάλιστα τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα και ειδικότερα μετά την πτώση του πρώην ανατολικού μπλοκ, τα σύνορα τίθενται εκ νέου υπό αμφισβήτηση και ξεκινάει ένας αγώνας με σκοπό την εύρεση των υλικών καταλοίπων και συμβόλων που θα προσφέρουν την εθνική νομιμοποίηση. Η βαρβαρική αρχαία Μακεδονία όπως την αντιλαμβάνοντουσαν οι ιστορικοί τον 19^ο αιώνα, μετά τον Παπαρηγόπουλο εντάσσεται στο σχήμα της τρισχιλιετούς ελληνικής ιστορίας, αναδεικνύοντας τον Φίλιππο β' και τον μεγαλέκο ως κεντρικές εθνικές φιγούρες. Το 1977 λοιπόν, λαμβάνει χώρα η ανακάλυψη του τάφου της Βεργίνας, με τον εθνικό ήρωα Ανδρόνικο να ενημερώνει δημόσια το ελληνικό κοινό ότι βρέθηκε ο τάφος του Φιλίππου⁶. Τα ευρήματα της ανασκαφής αυτής αμέσως μετατράπηκαν σε εθνικά σύμβολα. Ενώ σύντομα, ανδριάντες του Φίλιππου και του έφιππου αλέξανδρου τοποθετήθηκαν σε κεντρικά σημεία της πόλης, υπενθυμίζοντας διαρκώς στους ντόπιους αλλά και στους επισκέπτες της πόλης ποιοι είναι οι νόμιμοι απόγονοι του μακεδονικού βασιλείου⁷. Μερικές δεκαετίες μετά και η ιστορία επαναλαμβάνεται κωμικοτραγικά με τον ίδιο τρόπο, καθώς τα ευρήματα του τάφου της Αμφίπολης υποσχόταν ότι θα λειτουργήσουν ως

6 Φυσικά στην ερμηνεία αυτή έχει ασκηθεί έντονη κριτική από ένα κομμάτι της αρχαιολογικής κοινότητας.

7 Στο βιβλίο *Το σχέδιο Αιντε, ξεπερνώντας έθνη και σύνορα, μία συλλογική προσπάθεια ενάντια στον εθνικισμό στα Βαλκάνια*, το οποίο εκδόθηκε από συντρόφους και συντρόφισσες στην Ελλάδα και τη Βόρεια Μακεδονία μπορεί να βρεθούν αναλυτικότερα στοιχεία για τους εθνικισμούς στα Βαλκάνια, τα εθνικά σύμβολα και την απομυθοποίησή τους.

επάξιο εθνικό σύμβολο⁸. Το τηλεοπτικό κοινό μάλιστα ενημερώνεται σε πρώτο χρόνο για την εξέλιξη της ανασκαφής, εγείροντας για άλλη μία φορά το εθνικό φαντασιακό⁹.

Thessaloniki – Many Stories, One Heart

Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια, βλέπουμε ότι η εθνική αφήγηση συνυπάρχει μαζί με μία πιο εναλλακτική προσέγγιση όσον αφορά τη διαχείριση του δημόσιου χώρου και των μνημείων. Αυτό συνοπτικά θα λέγαμε ότι οφείλεται στην εφαρμογή των νεοφιλελεύθερων πολιτικών και στο πεδίο της πόλης¹⁰. Μέσω της διαδικασίας του εξευγενισμού, το πολιτισμικό κεφάλαιο μετατρέπεται σε οικονομικό και περιοχές που ήταν υποβαθμισμένες μεταβάλλονται ως προς την κοινωνική τους σύνθεση και μετατρέπονται σε κέντρα κουλτούρας, εναλλακτισμού, νεανικής επιχειρηματικότητας και καθαρότητας. Με αίτημα τη «δημιουργικότητα» (δημιουργική πόλη – δημιουργική οικονομία), οι νεοφιλελεύθερες διαδικασίες δεν περιορίζονται στην αναδιαμόρφωση του αστικού τοπίου, αλλά δίνουν μεγάλη βαρύτητα στους «δημιουργικούς» κατοίκους της, τη φαντασία και τις επιθυμίες τους, οι οποίες «θυσιάζονται» στον βωμό του κέρδους. Ταυτόχρονα, μέσα από την πολιτική του «city branding», «λανσάρεται» η εικόνα μιας πόλης, ενσωματώνονται οι άνθρωποι και το παρελθόν της, ώστε να προσελκύσουν περισσότερους τουρίστες, νέες επιχειρήσεις και επενδύσεις.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της εφαρμογής των πολιτικών αυτών αποτελεί μεταξύ άλλων και η περίπτωση της Θεσσαλονίκης. Τα τελευταία χρόνια παρατηρούμε όλο και περισσότερο η πόλη να εξευγενίζεται και να αναπλάθεται, να ενισχύεται η «δημιουργικότητά» της και να γίνεται «πρότυπος» τουριστικός προορισμός. Η πόλη πρέπει να αποκτήσει την ιδιαίτερη ταυτότητά της η οποία θα της επιτρέψει να γίνει ανταγωνιστική και ελκυστική για επενδυτές και τουρίστες με όλα τα γούστα. Σε αυτό το πλαίσιο αποκτά και το μότο Thessaloniki – Many stories, One heart, επιχειρώντας να προβάλει τον πλουραλισμό των ιστοριών και ταυτοτήτων της πόλης. Παρατηρούμε λοιπόν, την πλήρη σχεδόν ενσωμάτωση και εμπορευματοποίηση της πολυπολιτισμικότητας του παρελθόντος, με σκοπό φυσικά το κέρδος. Επιλέγεται επομένως η προβολή κομματιών της ιστορίας της πόλης, τα οποία προηγουμένως ξεριζώθηκαν βίαια από το ελληνικό κράτος, ώστε να επιτευχθεί η ελληνικότητα και η ομοιογένεια του πληθυσμού της πόλης. Η αφομοίωση και η αποπολιτικοποίηση του παρελθόντος γίνεται εμπόρευμα ή μουσειακό έκθεμα που θα καταναλωθεί από τον τουρίστα από το Ισραήλ, την Τουρκία και τα Βαλκάνια. Έτσι τα Οθωμανικά μνημεία συντηρούνται και προβάλλονται για πρώτη φορά μετά από 100 χρόνια, δημιουργείται το μνημείο του Ολοκαυτώματος και σύντομα και το μουσείο Ολοκαυτώματος και καθιερώνονται ημέρες μνήμης σχετικά με το Ολοκαύτωμα των εβραίων, την πυρκαγιά της Θεσσαλονίκης, την κινέζικη πρωτοχρονιά κ.ά.

8 Περισσότερα μπορούν να βρεθούν στο κείμενο *Σημειώσεις με αφορμή την ανασκαφή στην Αμφίπολη*, Περιοδικό Τυφλοπόντικας 1 και στα κείμενα που εκδόθηκαν από το αυτόνομο σχήμα ιστορικού αρχαιολογικού: <https://autonomohistarch.espivblogs.net/2014/10/05/το-κουφάρι-της-αμφιπολης-βρωμαει-εθνι/>

9 Ωστόσο, η υπόθεση της Αμφίπολης πολύ σύντομα κατέληξε σε φιάσκο, καθώς από πολύ νωρίς μεγάλο κομμάτι ακόμη και της επιστημονικής – αρχαιολογικής κοινότητας κατέδειξε την πολιτική σκοπιμότητα της ανασκαφής, έστω και αν η κριτική διατυπωνόταν μονάχα με όρους επιστημονικής εγκυρότητας.

10 Πολύ αναλυτικότερα παρουσιάζονται οι διαδικασίες εξευγενισμού, η τουριστικοποίηση, το πρόβλημα της στέγασης και οι συγκρούσεις για το δημόσιο χώρο στο πρόσφατα κείμενο που εκδόθηκε στον Τυφλοπόντικα 3.

Ανδριάντας του Βασιλιά Κωνσταντίνου, Θεσσαλονίκη

Κρατική διαχείριση της μνήμης

Η λέξη μνημείο είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη λέξη μνήμη και αποτελεί ένα υλικό και ορατό σύμβολο μέσα από το οποίο σχηματοποιείται και συντηρείται η μνήμη. Φυσικά το μνημείο δεν συμπεριλαμβάνει μονάχα τα αρχαιολογικά και αρχιτεκτονικά κατάλοιπα του παρελθόντος, αλλά και τη σύγχρονη ανέγερση ενός οικοδομήματος, αγάλματος, αναθηματικής στήλης κλπ. Ή ακόμη μπορεί να συμπεριλάβει και την ενσωμάτωση της μνήμης μέσω τελετών και εορτασμών ενθύμησης.

Το ελληνικό κράτος από την αρχή της ίδρυσής του μέχρι και σήμερα, διατηρεί μία πολύ συγκεκριμένη πολιτική όσον αφορά την αποτύπωση της μνήμης στον δημόσιο χώρο. Και αυτή η πολιτική είναι άμεσα συνυφασμένη με τη συγκρότηση της εθνικής συνείδησης και την εύρεση των μνημονικών ερεισμάτων που θα προσφέρουν την ιδεολογική και υλική νομιμοποίηση του έθνους. Το παρελθόν προβάλλεται επιλεκτικά τόσο μέσω της ανάδειξης των μνημείων που βολεύουν στη γραμμική και αποστειρωμένη ιστορική αφήγηση, όσο και μέσω της τοποθέτησης στον δημόσιο χώρο μνημείων, αγαλμάτων, αφιερωμάτων κλπ ενταγμένων στο ίδιο πλαίσιο. Χαρακτηριστικό είναι ότι τα περισσότερα νεότερα μνημεία και στην πόλη της Θεσσαλονίκης απεικονίζουν «ένδοξους» βασιλιάδες από το μακρινό και το κοντινό παρελθόν που ξαναέρχονται να δυναστεύσουν, αυτή τη φορά καταλαμβάνοντας ένα κομμάτι του δημόσιου χώρου. Αντίθετα, είναι πολύ σπάνια η απεικόνιση απλών ανθρώπων πόσο μάλλον η αποτύπωση στιγμών αγώνα και διεκδίκησης.

Μάλιστα την περίοδο του Εμφυλίου πολέμου, το ελληνικό κράτος επιλέγει τη χρήση των μνημείων της κλασικής αρχαιότητας ως ένα μέσο βασιανισμού και πίεσης προς τους εξόριστους κρατούμενους στη Μακρόνησο. Οι εξόριστοι κουβαλάν σε καταναγκαστικά έργα μάρμαρα και λίθους για την κατασκευή ομοιωμάτων αρχαίων καταλοίπων. Έτσι στο μικρό νησί της Μακρονήσου μπορούν να βρεθούν αντίγραφα από αρχαία θέατρα, ομοιώματα αγαλμάτων και ναών της κλασικής Αθήνας, ακόμη και ένα αντίγραφο του Παρθενώνα σε κλίμακα 1:20. Οι εξόριστοι αναγκάζονται να κατασκευάζουν τα μνημεία αυτά όπως και μινιατούρες από αρχαίους ναούς στο πλαίσιο του προγράμματος «αποκάθαρσής» τους από την κομμουνιστική ιδεολογία, με τελικό στόχο την υπογραφή της αποκήρυξης του κομμουνισμού και την επανεγγραφή τους στο έθνος που ολοκληρωνόταν με μία παρέλαση «ανανηψάντων» μπροστά από τον τότε βασιλιά.

Επιπλέον, χαρακτηριστική είναι η απεικόνιση από τα ρωμαϊκά θριαμβικά μνημεία μέχρι τα μνημεία των παγκοσμίων πολέμων, της νίκης και του θριάμβου, της κατάκτησης και της επέκτασης των συνόρων. Η ιστορία γράφεται από την πλευρά των νικητών και σπάνια μπορείς να βρεις πληροφορίες για τους ηττημένους. Στο ίδιο πλαίσιο, μετά τη λήξη του εμφυλίου πολέμου το ελληνικό κράτος αποφεύγει πολύ φανερά την αντιμετώπιση σε επίπεδο μνήμης και απεικόνισης στον δημόσιο χώρο, ιστορικών στιγμών, όπως είναι ο ίδιος ο εμφύλιος πόλεμος. Παρά το πέρασμα των χρόνων, φαίνεται πως ο εθνικός διχασμός της εμφυλιακής περιόδου είναι ακόμη νωπός, γι' αυτό και το ελληνικό κράτος αποφεύγει να μιλάει για τέτοιου τύπου ζητήματα απωθώντας τα στη λήθη. Ως εκ τούτου, πολύ σπάνια αποτυπώνεται στον δημόσιο χώρο κάποιου είδους αφήγηση σχετικά με τον εμφύλιο πόλεμο. Στις σπάνιες περιπτώσεις μνημείων αφιερωμένα στους νικητές του εμφυλίου, αυτά βρίσκονται κυρίως σε χωριά που τάχθηκαν ξεκάθαρα από τη μία πλευρά της ιστορίας¹¹.

¹¹ Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Αμαρύνθου, όπου στην κεντρική πλατεία του χωριού υπάρχει μνημείο για τους «σφαγιασθέντες από σλαβοκομμουνιστές». Το συγκεκριμένο μνημείο βανδαλίστηκε από αναρχικές και αντιεξουσιαστές το 2006 (κατά τη διάρκεια πορείας για τον ομαδικό

Κρατούμενοι στη Μακρόνησο κάνουν καταναγκαστικά «επιμορφωτικά» έργα

Ενώ στα αστικά τοπία, τα μνημεία αφιερωμένα στη λήξη του εμφυλίου πολέμου, παρά την ξεκάθαρη για την τοπική κοινωνία θέση που παίρνουν, συνήθως κρύβονται πίσω από γενικούς αποπροσανατολιστικούς τίτλους ή αναφέρονται σε άλλα ιστορικά γεγονότα, όπως για παράδειγμα το μνημείο της εθνικής αντίστασης στο Κιλκίς. Τα μνημεία αυτά μέσω του συμβολισμού που παράγουν και της χρονικής στιγμής στην οποία τοποθετήθηκαν δηλαδή, αμέσως μετά τη λήξη του εμφυλίου τάσσονται ξεκάθαρα στην πλευρά των νικητών.

Συνεπώς, η διαχείριση της μνήμης είναι πολιτική και εξυπηρετεί συγκεκριμένους σκοπούς ανάλογα με την περίπτωση. Είτε είναι η αναπαραγωγή του έθνους και η καταστροφή του «άλλου» από τον δημόσιο χώρο με σκοπό τη νομιμοποίηση της εξουσίας στο παρόν, είτε είναι η επιλεκτική ανάδειξη της διαφορετικότητας και της πολυπολιτισμικότητας με σκοπό το κέρδος.

Διαχείριση της μνήμης πέρα από τα σύνορα

Είναι σκόπιμο να αναφέρουμε ότι η κρατική διαχείριση της μνήμης δεν είναι παντού ενιαία και ο τρόπος έκφρασής της διαφοροποιείται ανάλογα με τον σκοπό και την εκάστοτε συγκυρία. Οι επιλογές του ελληνικού κράτους, δηλαδή, η επιλεκτική προβολή μνημείων, η διαγραφή του «άλλου» από τον δημόσιο χώρο, η μνημόνευση μόνο στιγμών νίκης και η αποφυγή της αναφοράς σε συγκεκριμένα γεγονότα δεν σημαίνει απαραίτητα ότι υιοθετούνται και από άλλα κράτη. Αντίθετα, συχνά ακολουθείται μία άλλη στρατηγική που εκφράζεται μέσα από την αποδοχή και προβολή συγκεκριμένων ιστορικών στιγμών, ακόμη και αν στέκονται από τη μεριά των ηττημένων ή των «βάρβαρων».

Για παράδειγμα, το σέρβικο κράτος επέλεξε να διατηρήσει στην πρωτεύουσά του το Βελιγράδι έναν σημαντικό αριθμό των βομβαρδισμένων κτιρίων από τον πόλεμο του 1999. Τα κτίρια αυτά διασκορπισμένα μέσα στον αστικό ιστό, επιβάλλονται με την παρουσία τους στον δημόσιο χώρο. Στέκουν ανέπαφα, παγώνοντας τον χρόνο σε μία πολύ συγκεκριμένη και οδυνηρή στιγμή, θυμίζοντας διαρκώς στους κατοίκους και τους επισκέπτες της πόλης τον πόλεμο του Κοσόβου και τον βομβαρδισμό της Γιουγκοσλαβίας από το ΝΑΤΟ. Φυσικά, η επιλογή αυτή είναι απολύτως σκόπιμη, καθώς έχει ως στόχο τη διαρκή υπενθύμιση των πολέμων στην ευρύτερη περιοχή μετά την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού και των αποτελεσμάτων τους που ήταν η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και η συγκρότηση των επιμέρους κρατών. Μέσα από αυτήν τη μνημονική διαδικασία διατηρείται νωπή η μνήμη του βομβαρδισμού και διαρκώς υπενθυμίζεται ποιοι είναι οι άλλοι, οι εχθροί είτε είναι οι κοσσοβάρτοι, κροάτες, αλβανοί κλπ είτε είναι το ΝΑΤΟ και οι αμερικάνοι. Με αυτόν τον τρόπο, νομιμοποιείται στα μάτια του κόσμου η εθνική συγκρότηση και η επιλογή της διάσπασης μεταξύ των επιμέρους κρατών, καθώς και η αντιιμπεριαλιστική ιδεολογία.

Ένα δεύτερο παράδειγμα εξίσου ενδιαφέρον αφορά την κρατική διαχείριση της μνήμης στη μεταπολεμική Γερμανία. Σε αντίθεση με το ελληνικό κράτος που συνήθως διαγράφει από τον δημόσιο χώρο όποια αφήγηση δεν το βολεύει, το γερμανικό επιλέγει την αποδοχή του παρελθόντος ακόμη και των πιο τραγικών όψεών του και την ανάδειξή του. Σε διάφορες πόλεις της Γερμανίας μπορούν να βρεθούν μνημεία για το Ολοκαύτωμα, τους εβραίους αλλά ακόμη και τους ρωμά και τα ομοφυλόφιλα άτομα που αφανίστηκαν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης κατά τη διάρκεια του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου, ενώ και τα ίδια τα στρατόπεδα συγκέντρωσης έχουν διατηρηθεί σχεδόν ανέπαφα και έχουν διαμορφωθεί ως μουσεία – τόποι βιασμό μετανάστριας μαθήτριας από Έλληνες συμμαθητές της), κίνηση που οδήγησε σε μαζική επίθεση εναντίον τους από κατοίκους του χωριού.

μνήμης. Τα μνημεία αυτά λειτουργούν ως αρνητική μνήμη, ως μέσο απώθησης ενός ανεπιθύμητου παρελθόντος. Η αποδοχή των τραγικών γεγονότων καλλιεργεί και συγκροτεί εκ νέου την εθνική μνήμη μέσω της απόρριψης του προγενέστερου κακού συλλογικού εαυτού και μέσω της ενοχής για τα δεινά που προκλήθηκαν. Μέσα από την «εξιλέωση» για το παρελθόν επιδιώκεται η κρατική νομιμοποίηση στο σήμερα. Κάτι αντίστοιχο συμβαίνει και στην περίπτωση του τείχους του Βερολίνου, όπου ένα τμήμα του έχει διατηρηθεί και μετατραπεί σε μνημείο, στο οποίο εκτίθενται αφηγήσεις ατόμων που ζούσαν τόσο στη δυτική όσο και στην ανατολική Γερμανία. Έτσι το γερμανικό κράτος με έναν αντικειμενιστικό τρόπο παρουσιάζει διάφορες όψεις του πρόσφατου παρελθόντος, αφήνοντας (μέχρι ένα σημείο βέβαια) την επισκέπτρια να ανασυνθέσει μόνη της την ιστορική αφήγηση. Φυσικά θα μπορούσαν να γραφτούν πολλά πράγματα για την ανάλυση αυτών των δύο παραδειγμάτων, ωστόσο δεν εμπίπτουν στον σκοπό του κειμένου. Κυρίως εκτίθενται ώστε να αναδείξουν τις διαφορετικές όψεις της εθνικής και πολιτικής διαχείρισης της μνήμης.

Βομβαρδισμένο κτίριο από τον πόλεμο του 1999 στο Βελιγράδι

Τμήματα από το τείχος του Βερολίνου

*John C. Calhoun, πρώην αντιπρόεδρος των ΗΠΑ
και υποστηριστής της δουλείας, South Carolina*

Από την καταστροφή...

Η καταστροφή των μνημείων¹² όπως είδαμε και προηγουμένως αποτελεί συχνά μία πολιτική επιλογή από την πλευρά της εξουσίας, αλλά ενίοτε και των από τα κάτω. Η καταστροφή από την πλευρά του κράτους δεν αποτελεί μονάχα μια μακρινή επιλογή με σκοπό την εθνική ομογενοποίηση μετά την ίδρυσή του, αλλά υπάρχουν και πολύ πιο πρόσφατα παραδείγματα. Η αλλαγή ενός καθεστώτος επιβάλλει και την απαλοιφή των συμβόλων της προηγούμενης περιόδου και αυτό θα λέγαμε ότι συμβαίνει διαχρονικά¹³. Τα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης, έπρεπε να επιτευχθεί η εκδημοκρατικοποίηση του δημόσιου χώρου. Οι οδοί με το όνομα 21^η απριλίου μετονομάστηκαν σε ηρώων πολυτεχνείου, τα σύμβολα της χούντας εξαφανίστηκαν και καταστράφηκαν μνημεία απεικόνισης των συνταγματαρχών. Ενώ παρά τις αντιδράσεις από πλευράς των κατοίκων της εκάστοτε περιοχής, δεν αποκαθλώθηκαν μνημεία που είχαν κατασκευαστεί και επιλεχθεί από τη δικτατορία των συνταγματαρχών.

Μέσα από αυτό το παράδειγμα, βλέπουμε ότι πολύ συχνά τόσο στις περιπτώσεις αλλαγής καθεστώτος, όσο και κατά τη διάρκεια πολεμικών συγκρούσεων, επιλέγεται η σκόπιμη καταστροφή μνημείων και συμβόλων. Και φυσικά τέτοια παραδείγματα εμφανίζονται μπόλικα και στη νεότερη ιστορία. Για παράδειγμα μετά την πτώση της σοβιετικής ένωσης, καταστράφηκαν σε διάφορες χώρες τα πομπώδη αγάλματα του σοσιαλιστικού ρεαλισμού. Ενώ, μια από τις συμβολικότερες καταστροφές την οποία παρακολούθησαν λάιβ στην τηλεόραση εκατομμύρια άνθρωποι σε όλο τον κόσμο ήταν η πτώση του τείχους του Βερολίνου. Αντίστοιχα, το Ισλαμικό Κράτος¹⁴ (ISIS) καθ' όλη τη διάρκεια των πολεμικών συγκρούσεων και της επέκτασής του σε περιοχές της Μέσης Ανατολής κατέστρεφε συστηματικά αρχαιότητες και μνημεία, με πρόσχημα ότι ήταν ειδωλολατρικά, σε μία προσπάθεια συγκρότησης των ορίων του έθνους – κράτους τους. Βλέπουμε επομένως, ότι η αποτελεσματικότερη και συστηματικότερη καταστροφή υλικού πολιτισμού διενεργείται από τα ίδια τα κράτη.

Ωστόσο, η πρακτική της καταστροφής μπορεί να έχει και ριζοσπαστικά χαρακτηριστικά. Σε περιόδους επαναστάσεων ή εξεγέρσεων, η καταστροφή των συμβόλων της εξουσίας αποτελούν μία συνήθη πρακτική, με την προσδοκία ότι στο μέλλον, ο νέος κόσμος θα χτιστεί πάνω στα ερείπια του παλιού. Στη γαλλική επανάσταση καταστράφηκε η Βασιλίη. Μία πράξη συμβολισμού ενάντια στη γαλλική μοναρχία. Οι μπολσεβίκοι κατά τη διάρκεια της επανάστασης καταστρέφουν κτίσματα και άλλα αντικείμενα ως σύμβολα του τσαρικού καθεστώτος. Στην Ισπανική Επανάσταση το 1936, οι αναρχικοί κατέστρεφαν εκκλησίες και άλλα σύμβολα του καθολικισμού.

Αντίστοιχα, και στην πρόσφατη εξέγερση στην Αμερική τον περασμένο Μάιο ύστερα από τη δολοφονία του George Floyd είχε ως αποτέλεσμα σε διάφορες πόλεις την αποκαθίωση αγαλμάτων και μνημείων¹⁵. Τα αγάλματα αυτά απεικόνιζαν, ιστορικά πρόσωπα όπως ο Κο-

12 Φυσικά τα μνημεία και τα αρχαιολογικά κατάλοιπα καταστρέφονται και από φυσικές παραμέτρους, όπως το πέρασμα των χρόνων και η διάβρωση του εδάφους, αλλά και από τις περιβαλλοντικές αλλαγές, καυσαέριο κλπ. Δεν θα μας απασχολήσουν αυτού του είδους οι καταστροφές σε αυτό το κείμενο.

13 Για παράδειγμα ρωμαίοι αυτοκράτορες μόλις έπαιρναν την εξουσία, εξαφάνιζαν από παντού την αναπαράσταση του προκατόχου τους, καταστρέφοντας όλα τα αγάλματα και τις προτομές ή ακόμη σταματώντας την κυκλοφορία νομισμάτων με το προφίλ των προηγούμενων αυτοκρατόρων.

14 Για περισσότερα βλέπε: *Μεταφράσεις του κράτους σε συριακό έδαφος, Συλλογή κειμένων για τη Rojana και το Ισλαμικό Κράτος*, Project Ajanib.

15 Φυσικά η προσπάθεια αποκαθίωσης αγαλμάτων ή μνημείων (με θεσμικούς ή και μη, όρους),

Βανδαλισμένο άγαλμα του Jefferson, Richmond, Virginia

λόμβος, στρατηγούς της Συνομοσπονδίας, τον Τζέφερσον και άλλους, οι οποίοι αποτελούν προσωποποιημένα σύμβολα της καταπίεσης των αφροαμερικάνων και όχι μόνο στην Αμερική. Ενδιαφέρον αποτελεί ότι ύστερα από την εξέγερση, δημοτικές αρχές σε διάφορες πολιτείες αποφασίζουν την πλήρη αφαίρεση ή τη μη επανατοποθέτηση των αγαλμάτων αυτών στον δημόσιο χώρο, σε μία προσπάθεια πιθανής ενσωμάτωσης κομματιού των αιτημάτων της εξέγερσης, κυρίως σε συμβολικό επίπεδο.

Συνεπώς, η καταστροφή ενός μνημείου αποτελεί σε ορισμένες περιπτώσεις έναν τρόπο «αποκατάστασης» της ιστορικής πραγματικότητας τόσο από μία ανταγωνιστική σκοπιά, όσο και από μία θεσμική σκοπιά. Επιπλέον, ενίοτε η βεβήλωση μνημείων μπορεί να συμβαίνει από τα κάτω, ωστόσο τα χαρακτηριστικά που παίρνει μπορεί να είναι και αντιδραστικά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η αρκετά συχνή βεβήλωση από φασίστες του μνημείου του Ολοκαυτώματος στη Θεσσαλονίκη ή άλλων εβραϊκών τόπων μνήμης.

που σχετίζονται με την περίοδο της Συνομοσπονδίας, της δουλείας ή και του Αμερικανικού εμφυλίου πολέμου εξελίσσεται με αργούς ρυθμούς εδώ και δεκαετίες.

...στη μεταστροφή

Πέρα από την καταστροφή των μνημείων μία ακόμη συνήθης πρακτική αποτελεί η μεταστροφή ή επαναοικειοποίησή τους. Η πρακτική της μεταστροφής η οποία εισήχθη αρχικά από την Καταστασιακή Διεθνή, αποτελεί μία αισθητική – καλλιτεχνική εκτροπή του προγενέστερου νοήματος ενός αντικειμένου, εικόνας κλπ. Στόχος της μεταστροφής είναι συνήθως η συνδήλωση μίας πολιτικής θέσης ή κριτικής μέσα από την αλλαγή – εκτροπή του προγενέστερου νοήματος. Η πρακτική της μεταστροφής αποτελεί συχνό φαινόμενο όσον αφορά τα μνημεία του δημόσιου χώρου. Ενώ είχε χρησιμοποιηθεί και από τη συνέλευση της Υφανέτ στον πρώτο χρόνο της κατάληψης οργανώνοντας την αντι-έκθεση της Αυθεντικής συλλογικής Κωστάκη¹⁶.

ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Η ΑΥΘΕΝΤΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ ΚΩΣΤΑΚΗ

ΣΑΒΒΑΤΟ 16 ΑΠΡΙΛΗ 2005, 19:00
στο πρώην εργοστάσιο της ΥΦΑΝΕΤ
Ομήρου & Παρθένου, Κάτω Τσίματα / Λεωφόρος Νου(θολογείου), Νου(Υφανέτ)

ΕΡΜΗΣ ΠΑΡΘΕΝΑ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΚΡΑΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ
ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

¹⁶ Περισσότερα μπορούν να βρεθούν εδώ: <https://yfanet.espinblogs.net/2005/04/16/sa-16-4-19-00-egkainia-toy-kratiko-y-mouseioy-sygchronis-technis/> και στο κείμενο *Μεταστροφή: Η αυθεντική συλλογή Κωστάκη* στο Urban Conflicts.

Η κρατική διαχείριση στο σήμερα

Ποια είναι όμως η πρόσφατη κρατική διαχείριση σε σχέση με τα μνημεία; Τις τελευταίες δεκαετίες τόσο σε επίπεδο εκπαίδευσης όσο και σε επίπεδο έρευνας και μουσειακής διαχείρισης υπάρχει ένα κομμάτι της επιστημονικής κοινότητας καθώς και τα σωματεία των εργαζομένων στον πολιτισμό που ασκούν κριτική στη εθνική αφήγηση, την εργαλειοποίηση της έρευνας με βάση πολιτικές σκοπιμότητες, την υποχρηματοδότηση τομέων που δεν εξυπηρετούν τη γραμμική αφήγηση του ένδοξου παρελθόντος, τη μονόπλευρη ανάδειξη των «μεγάλων» ευρημάτων κ.ά. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια, το Υπουργείο Πολιτισμού και ειδικά επί υπουργίας Μενδώνη διατηρεί μία αρκετά επιθετική πολιτική όσον αφορά τη διαχείριση πολιτιστικών ζητημάτων. Θα σταθούμε πολύ συνοπτικά σε ορισμένα από αυτά.

Τις τελευταίες δεκαετίες παρακολουθούμε αρκετά συχνά στη δημόσια σφαίρα την εργαλειοποίηση των αρχαιολογικών ευρημάτων ανάλογα με την κατάσταση και τη σκοπιμότητα. Όταν το εύρημα βολεύει (ή κατασκευάζεται για να βολεύει) στην εθνική αφήγηση (πχ Αμφίπολη) οφείλει να προστατευθεί, δίνονται χιλιάδες λεφτά για την αξιοποίησή του και βομβαρδίζουμε με ειδήσεις για τη σημαντικότητά του, τους προγόνους κ.ο.κ. Από την άλλη η εύρεση αρχαιολογικών καταλοίπων σε περιοχές που προορίζονται για επενδύσεις και αναπλάσεις, αξιολογούνται ως ασήμαντα και επισπεύδεται η αφαίρεσή τους χωρίς καν ένα πλαίσιο καταγραφής, μελέτης κλπ¹⁷. Αυτό το έχουμε δει να συμβαίνει ουκ ολίγες φορές, από τα μεταλλεία χρυσού στη Χαλκιδική, την ανάπλαση στο ελληνικό με την κατασκευή καζίνο, ξενοδοχείων κλπ ή ακόμη και το μετρό Θεσσαλονίκης. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις τα αρχαία θεωρούνται εμπόδιο και καθυστέρηση στα έργα γι' αυτό και πρέπει να απομακρυνθούν. Χαρακτηριστικό είναι το πρόσφατο παράδειγμα με τα αρχαία στο μετρό Θεσσαλονίκης και συγκεκριμένα στη στάση Βενιζέλου, όπου η προηγούμενη μελέτη που έγινε επί ΣΥΡΙΖΑ και προέβλεπε τη διατήρηση των αρχαίων και την ένταξή τους στη στάση του μετρό, ακυρώθηκε με την άνοδο της ΝΔ στην εξουσία. Η μελέτη έπρεπε να γίνει εκ νέου από δικά τους άτομα, επιλέγοντας μία πολύ πιο κοστοβόρα λύση η οποία περιλαμβάνει την πλήρη αφαίρεση των αρχαίων. Το γεγονός αυτό έχει εγείρει πλήθος αντιδράσεων από την επιστημονική κοινότητα αλλά και κατοίκους της πόλης, οι οποίοι προσπαθούν να αναδείξουν τη σημαντικότητα των ευρημάτων, διεκδικώντας τη μη καταστροφή και αφαίρεσή τους. Στο σημείο αυτό είναι σκόπιμο να αναφερθεί ότι τα ευρήματα στον σταθμό της Βενιζέλου χρονολογούνται κατά τη βυζαντινή περίοδο, αποτυπώνοντας μία μόνο στιγμή του παρελθόντος της Θεσσαλονίκης. Πιθανώς κάτω από αυτά βρίσκονται ενδείξεις κατοίκησης προγενέστερων φάσεων. Συνεπώς, η μη αφαίρεση του συγκεκριμένου αρχαιολογικού στρώματος, κάνει εν μέρει αδύνατη τη διατήρηση των πληροφοριών που αφορούν τις προηγούμενες φάσεις, καθώς αξιολογούνται ως σημαντικότερα τα ευρήματα της Βυζαντινής περιόδου. Η υπεράσπιση επομένως, δύναται να εγγραφεί στην κυρίαρχη αξιολόγηση του τι είναι σημαντικό ή όχι να διασωθεί. Βέβαια, η αφαίρεση των ευρημάτων αυτής της φάσης, σε καμία περίπτωση δεν συνεπάγεται τη διάσωση των αρχαιολογικών καταλοίπων τόσο της Βυζαντινής όσο και προγενέστερων περιόδων, άλλωστε η διαχείριση σχετικά με το μετρό της Θεσσαλονίκης αποτελεί μία ξεκάθαρη πολιτική επιλογή.

Βλέπουμε επομένως, ότι η κρατική πολιτική διαμορφώνεται πλέον με κεντρικό άξονα το κέρδος. Σε αντίστοιχο πλαίσιο, το Υπουργείο Πολιτισμού τους τελευταίους μήνες ετοιμάζει, παρά τις ποικίλες αντιδράσεις, την ιδιωτικοποίηση των 5 μεγαλύτερων μουσείων της χώρας,

¹⁷ Αυτό είναι ακόμη πιο συχνό στις περιπτώσεις που τα ευρήματα ανήκουν στους προϊστορικούς χρόνους, όπου οι κοινότητες ανθρώπων που δεν μπορούν να ενταχθούν στη γραμμική εθνική αφήγηση, δεν κρίνονται άξιες να διατηρηθούν, πόσο μάλλον να εκτεθούν.

ενώ ταυτόχρονα έχει ανοίξει τον δρόμο για την εμπορευματοποίηση των κρηυγμένων αρχαιολογικών χώρων και μνημείων. Με πρόσχημα την αξιοποίησή τους, το σύνολο σχεδόν των ακινήτων που ανήκουν στο Υπουργείο Πολιτισμού και των αρχαιολογικών χώρων (μεταξύ των οποίων και η Υφανέτ) πέρασαν ήδη από το 2018 στο «υπερταμείο» του ΤΑΙΠΕΔ. Οι χώροι αυτοί (πέρα από κάποιους που εξαιρέθηκαν) μπορούν πλέον να αξιοποιηθούν και να χρησιμοποιηθούν ακόμη και για εμπορικούς λόγους από το ιδιωτικό κεφάλαιο. Χώροι δηλαδή, όπως και η Υφανέτ που προηγουμένως «προστατευόταν» καθώς μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν μονάχα από το υπουργείο πολιτισμού, αποτελούν πλέον υποψήφιες επενδύσεις. Χαρακτηριστικό είναι ότι αμέσως μετά από αυτόν τον νόμο, το ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος ξεκίνησε να φτιάχνει έναν γιγάντιο χώρο «τέχνης, πρασίνου, πολιτισμού» στο πρώην εργοστάσιο και νυν βιομηχανικό μνημείο της Αλλατίνη στη Θεσσαλονίκη.

Από την άλλη, όσα κτίρια δεν μπορούν να αξιοποιηθούν για εμπορευματικούς σκοπούς, γιατί δεν βρίσκονται σε καλή κατάσταση και χρειάζεται πολύ μεγαλύτερη επένδυση για την αξιοποίησή τους, αποτελούν «αγκάθι» για το υπουργείο πολιτισμού, καθώς δεν μπορούν να κατεδαφιστούν προστατευόμενα από τον αρχαιολογικό νόμο. Ωστόσο, τον Μάρτη του 2021 βρέθηκε η «λύση» και για αυτό. Παραπλεύρως στο νομοσχέδιο για την ανάπλαση στο ελληνικό, πέρασε και μία παράμετρος που επιτρέπει την κατεδάφιση κτιρίων άνω των 100 χρόνων τα οποία κρίνονται ως επικίνδυνα. Το νομοσχέδιο προβλέπει την άμεση σύσταση μίας επιτροπής η οποία εκπονεί μία μελέτη σε 3 μόνο ημέρες και μπορεί να κατεδαφίσει το κτίριο άμεσα. Το καθεστώς αυτό δυστυχώς επηρεάζει και την Υφανέτ, ανοίγοντας για πρώτη φορά τον δρόμο για την κατεδάφισή της, κάτι που προηγουμένως δεν μπορούσε να συμβεί εφόσον το κτίριο προστατευόταν ως διατηρητέο. Το ίδιο συμβαίνει και για διάφορα παλιά νεοκλασικά κτίρια ή ακόμη και για κατοικίες στην Άνω Πόλη, οι οποίες είτε πρέπει να ανακαινιστούν άμεσα – συμβάλλοντας έτσι στην αύξηση των ενοικίων τους, είτε να κατεδαφιστούν – συμβάλλοντας στην περειαίρω ανάπλαση και μεταβολή του αστικού τοπίου.

Η αξιοποίηση των άδειων κτιρίων αποτελεί μία πάγια τακτική από πλευράς του κράτους ώστε να επιτυγχάνει τη μιντιακή και επικοινωνιακή νομιμοποίηση των εκκενώσεων και της καταστολής. Αυτή τη ρητορική την έχουμε συναντήσει ουκ ολίγες φορές τόσο σε περιπτώσεις απειλής όσο και σε εκκενώσεις καταλήψεων τα τελευταία χρόνια. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση της κατάληψης Rosa Nera¹⁸ στην Κρήτη, όπου το προηγούμενο επιχείρημα περί διατηρητέου κτιρίου, ξεπεράστηκε μπροστά στην προοπτική οικονομικής εκμετάλλευσης του κτιρίου και κατασκευής ξενοδοχείου. Το κτίριο εκκενώθηκε και φυσικά ούτε ανακατασκευάστηκε ούτε αξιοποιήθηκε την περίοδο που ήταν «στα χέρια του κράτους».

Ταυτόχρονα, τους τελευταίους μήνες το Υπουργείο Πολιτισμού επιλέγει μία ακόμη πιο επιθετική πολιτική, μέσα από τις διώξεις διαδηλωτών και καταληψιών με πρόσχημα τον αρχαιολογικό νόμο και την προστασία των μνημείων. Για παράδειγμα, κατά τη διάρκεια των εργασιών για την ανακατασκευή της στέγης της κατάληψης Libertatia ύστερα από τον εμπρησμό της από φασίστες, συνελήφθησαν αρκετές φορές οι σύντροφοι και οι συντρόφισσες που επισκευάζαν τη στέγη και ευρύτερα το κτίριο με την κατηγορία της καταστροφής μνημείου και την παράνομη δόμηση ενός διατηρητέου κτιρίου. Ενώ το ίδιο επιχείρημα χρησιμοποιήθηκε και στην περίπτωση των 51 συλληφθέντων ύστερα από μία αντιφασιστική συγκέντρωση περίξ του Λευκού Πύργου τον Σεπτέμβρη του 2020. Οι κατηγορίες και σε αυτήν την περι-

18 Η Rosa Nera εκκενώθηκε στις 5 Σεπτεμβρίου του 2020 ύστερα από 17 χρόνια ζωής. Το μαζικό κίνημα και η στήριξη από μεγάλο κομμάτι της κρητικής κοινωνίας που ακολούθησε την εκκένωση, είχε εν τέλει ως αποτέλεσμα την επανακατάληψη του κτιρίου στις 5 Ιούνιο του 2021 από μία πολύ διευρυμένη συνέλευση.

πτωση είναι ίδιες δηλαδή φθορά μνημείου, θεωρώντας βέβαια μνημεία τα πεζούλια και τους πεσσούς που έχουν τοποθετηθεί πριν από μερικά χρόνια στα πλαίσια της ανάπλασης της περιοχής γύρω από τον λευκό πύργο.

Φάμπρικα Υφανέτ – το δικό μας ζωντανό μνημείο

Περνώντας και στην Υφανέτ καταλαβαίνουμε ότι συχνά τα κατελημμένα κτίρια διατρέχονται από μία αντίφαση. Από τη μία λοιπόν, η Φάμπρικα Υφανέτ αποτελεί ένα ανακηρυγμένο μνημείο βιομηχανικής κληρονομιάς. Μάλιστα το υπουργείο πολιτισμού την αγόρασε το 2006 από την εθνική τράπεζα με σκοπό να στεγάσει αρχικά το μουσείο σύγχρονος τέχνης¹⁹, αργότερα υπήρχε η πρόταση για τη στέγαση των εφορειών αρχαιοτήτων, ενώ ακόμη και τώρα εμφανίζονται διάφορα δημοσιεύματα που προτείνουν την Υφανέτ ως το μέρος που θα μπορούσε να στεγάσει διάφορες λειτουργίες. Βέβαια τίποτα από όλα αυτά δεν έχει υλοποιηθεί ως τώρα, καθώς, όπως είπαμε και προηγουμένως το κτίριο δεν μπορούσε μέχρι πρόσφατα να κριθεί κατεδαφιστέο καθώς θεωρείται ακόμα μνημείο. Οπότε μία πλήρης ανακατασκευή και συντήρηση του κτιρίου με όρους μνημείου θα απαιτούσε μία επένδυση τεραστίων διαστάσεων, που σε συνδυασμό με το πολιτικό κόστος που θα είχε μία τέτοια κίνηση, λειτούργησε αποτρεπτικά για την εκκένωση και την «αξιοποίηση» της κατάληψης. Παρόλα αυτά οι ισχυρισμοί του κράτους και της εκάστοτε δημοτικής αρχής, περί αναξιοποίητου και ρημαγμένου χώρου επανέρχονται διαρκώς στην επικαιρότητα.

Από την άλλη, η Φάμπρικα Υφανέτ αποτελεί έναν κατελημμένο χώρο εδώ και 17 χρόνια. Ο χώρος αυτός καταλήφθηκε από εκατοντάδες άτομα μέσα από συλλογικές αποφάσεις στις 20 Μαρτίου του 2004 και άνοιξε στην πόλη μετά από 36 χρόνια ένα εγκαταλελειμμένο εργοστάσιο. Μία απόπειρα να πάρουμε πίσω λίγο από τον χώρο και τον χρόνο που μας έχουν κλέψει, έγραφε η πρώτη μας αφίσα. Οι τοίχοι γέμισαν ζωή, ντύθηκαν φωνές και έθεσαν την αναγκαιότητα του «να ξαναεφεύρουμε την επανάσταση» μέσα από τις συλλογικές μας δράσεις. Τα έντυπα μας άρχισαν να γεμίζουν με εμπειρίες αγώνων αλλά και με ιστορίες δικηδικήσεων όσων ανθρώπων είχαν δουλέψει κάποτε στη μεγάλη υφαντουργία. Στο κατελημμένο εργοστάσιο λοιπόν, άρχισαν να διεξάγονται αυτοοργανωμένες συναυλίες, θεατρικές παραστάσεις, φεστιβάλ πολιτικού ντοκιμαντέρ, εκδηλώσεις, προβολές, βιβλιοπαρουσιάσεις, συλλογικές κουζίνες, συνελεύσεις. Άρχισαν να κάνουν την εμφάνισή τους αμυδρά εικόνες από έναν άλλο κόσμο αλλά και οι δομές που ήταν απαραίτητες για να τις στεγάσουν. Η κατάληψη στο σήμερα, και μετά από χρόνια εργασιών και επισκευών, διαθέτει ακόμα κάμποσες από αυτές. Διαθέτει μια αίθουσα σινεμά, μια δανειστική βιβλιοθήκη, αίθουσες εκδηλώσεων, μία υποτυπώδη δομή κουζίνας, ένα κινηματικό βιβλιοπωλείο, ένα υπόγειο συναυλιάδικο, μια στεγαστική δομή, ένα studio στα σκαριά, ένα καφενείο, χώρους για γυμναστική, έναν μικρό κήπο και ένα τεράστιο DIY Indoor BMX Park. Και κυρίως διαθέτει τους ανθρώπους που χρησιμοποιούν καθημερινά αυτές τις δομές. Όλες και όλους εμάς που ασφουκτιούμε σε αυτόν τον κόσμο και προσπαθούμε διαρκώς να τον φανταστούμε διαφορετικό μέσα από τη δραστηριότητα και τους αγώνες μας. Διαφορετικές και διαφορετικοί, με άλλες ανάγκες και επιθυμίες, στην κατάληψη της Υφανέτ ήρθαμε κοντά ο ένας με την άλλη, παλέψαμε με τις αντιφάσεις μας, συγκρουστήκαμε, δημιουργήσαμε.

Και αυτήν τη δημιουργικότητα δεν μπορούσαμε να την χωρέσουμε στους 1004 τοίχους της κατάληψης και παρά το γεγονός ότι αυτή είναι 19 στρέμματα. Ασφουκτιούσε και άρχισε να ξεκύνεται στους δρόμους της πόλης, μεταλλαγμένη σε οργή για αυτόν τον άκαρδο κόσμο.

¹⁹ Η πρόταση αυτή έπαψε να υπάρχει οριστικά το 2018 όταν και συγκροτήθηκε και λειτούργησε σε άλλους χώρους το MOMUs.

Μεταμορφώθηκε σε διαδηλώσεις ενάντια στα εθνοπανηγύρια, ενάντια στα πογκρόμ απέναντι στους Αλβανούς μετανάστες το 2004, ενάντια στους βιασμούς με ρατσιστικό πρόσημο σε επαρχιακά χωριά, ενάντια στη βία των αφεντικών και τη λεηλασία της φύσης, που εξέφρασαν έμπρακτα ότι η αλληλεγγύη πρέπει να αρθρώνεται ενάντια σε κάθε εξουσία. Ξεχύθηκε μέσα από την κοινωνική κίνηση, μέσα και ενάντια στην φοιτητική ταυτότητα στους αγώνες στο πανεπιστήμιο (στο τότε και στο τώρα), πλάι στις συγκρούσεις των μεταναστών για τον δολοφονημένο Τόνυ στην Καλαμαριά το 2007, στην καμένη άσφαλο ενός Δεκέμβρη που εκδικηθήκαμε χωρίς αιτήματα για τα χαμένα μας όνειρα, στις συνελεύσεις γειτονιών που συναντηθήκαμε με ανθρώπους που βλέπαμε καθημερινά, στις απεργίες πείνας μεταναστών που διεκδίκησαν το να υπάρχουν, στις άγριες απεργίες κόντρα στις πολιτικές της λιτότητας, στους καθημερινούς μοριακούς αγώνες στους χώρους εργασίας, στις σχολές, στα νοικιασμένα διμερήσιμα, στα κέντρα κράτησης των μεταναστών.

Αυτή η δημιουργικότητα φυσικά, δεν μπορούσε παρά να περνάει μέσα από τη διαρκή υπεράσπιση των καταλήψεων. Από τη Villa Amalias, μέχρι τη Σκαραμαγκά, από τη Libertatia, μέχρι τη Rosa και την Terra, στην καρδιά μας είναι ακόμα για τα καλά καρφισωμένο το καταληψιοσύνη. Συνεχώς κόντρα στην εθνική ενότητα, εντός και εκτός των αγώνων, κόντρα στις κάθε είδους πατριωτικές ρητορείες και στις εθνικές φιέστες, φωνάζοντας ακόμα ότι «Έλληνες δεν νιώσαμε ποτέ». Συνεχίζουμε ακόμα να πράττουμε πολιτικά ενώ επιθυμούμε την κατάργηση της πολιτικής ως διαχωρισμένης σφαίρας. Πώς είναι δυνατόν άλλωστε να μην πολεμάς τις ίδιες τις αντιφάσεις σου, την εποχή που το πραγματικό δεν είναι παρά μία στιγμή του ψεύτικου και οι σχέσεις των ανθρώπων δεν είναι παρά οι σχέσεις μεταξύ εμπορευμάτων;

Ακόμα και τώρα όμως, στόχος μας είναι να συνεχίσουμε τη λογική ανατροφοδότησης με την κοινωνική πραγματικότητα, την πάλη με τις ελλείψεις μας, την καθημερινή τριβή με νέα ερεθίσματα, ιδέες και πρακτικές. Δεν αναζητούμε άλλωστε αιώνιες θεωρίες, αλλά επεξεργασμένες σκέψεις που να αλληλεπιδρούν άμεσα με την πραγματικότητα και τις αλλαγές τις. Δεν θέλουμε οπότε να αναδείξουμε ή να ανυψώσουμε κάποιο ένδοξο παρελθόν των κινημάτων, των αγώνων ή της Υφανέτ, αλλά να διερευνήσουμε όλες αυτές τις ψηφίδες από μικρές ιστορίες που έχουν καθορίσει σε μικρότερο ή σε μεγαλύτερο βαθμό αυτό που μπορούμε να ορίσουμε ως εμείς στο σήμερα μέσα από πλαίσια κριτικής και αυτοκριτικής. Άλλωστε δεν ξεχνάμε ότι η κριτική του καπιταλιστικού κόσμου συνδέεται άμεσα με την κριτική των ίδιων μας των εαυτών.

Η Υφανέτ οπότε δεν είναι τα μισοστηριγμένα ντουβάρια ή απλώς οι καταγεγραμμένες συμφωνίες, αλλά οι σχέσεις μας. Οι σχέσεις που διαπερνούν το κτίριο, περιπλανιούνται στον δρόμο, που μετουσιώνονται σε αγώνες. Οι σχέσεις αυτές, που στεγάζουν καθημερινά εκατοντάδες διαφορετικούς ανθρώπους σε ένα εργοστάσιο, που διεκδικούν ερείσματα στην πόλη, που οραματίζονται ένα διαφορετικό αύριο στο κάθε μέρα της μίζερης πραγματικότητας. Όλες αυτές οι σχέσεις λοιπόν, αποτελούν ένα πλεόνασμα γνώσης που δεν μπορεί να κατανοήσει κανένα υπουργείο, είτε αυτό ονομάζεται πολιτισμού, είτε όχι. Και όποιος προσπαθήσει να κατανοήσει τις καθημερινές διαδρομές και τις διασταυρώσεις αυτών των σχέσεων, θα καταλάβει καλά ότι η Υφανέτ αξιοποιείται περισσότερο από κάθε μεγάλο εμπορικό κέντρο, από κάθε καλοφτιαγμένο μουσείο, από κάθε πολυώρο αναψυχής. Και αυτό γιατί χωράει τις ζωές όλων όσων δεν ορίζονται απόλυτα από το χρήμα, δεν περιορίζονται στους ναούς τους εμπορεύματος, δεν καθορίζονται αποκλειστικά από τις ατομικές διαδρομές. Γιατί υπάρχει για όλες όσες δεν χωράνε στα ακριβά μαγαζιά, στην ασφυξία της οικογένειας, στην αποξένωση της μισθωτής εργασίας, στην κατασκευασμένη συμμετρία των φύλων.

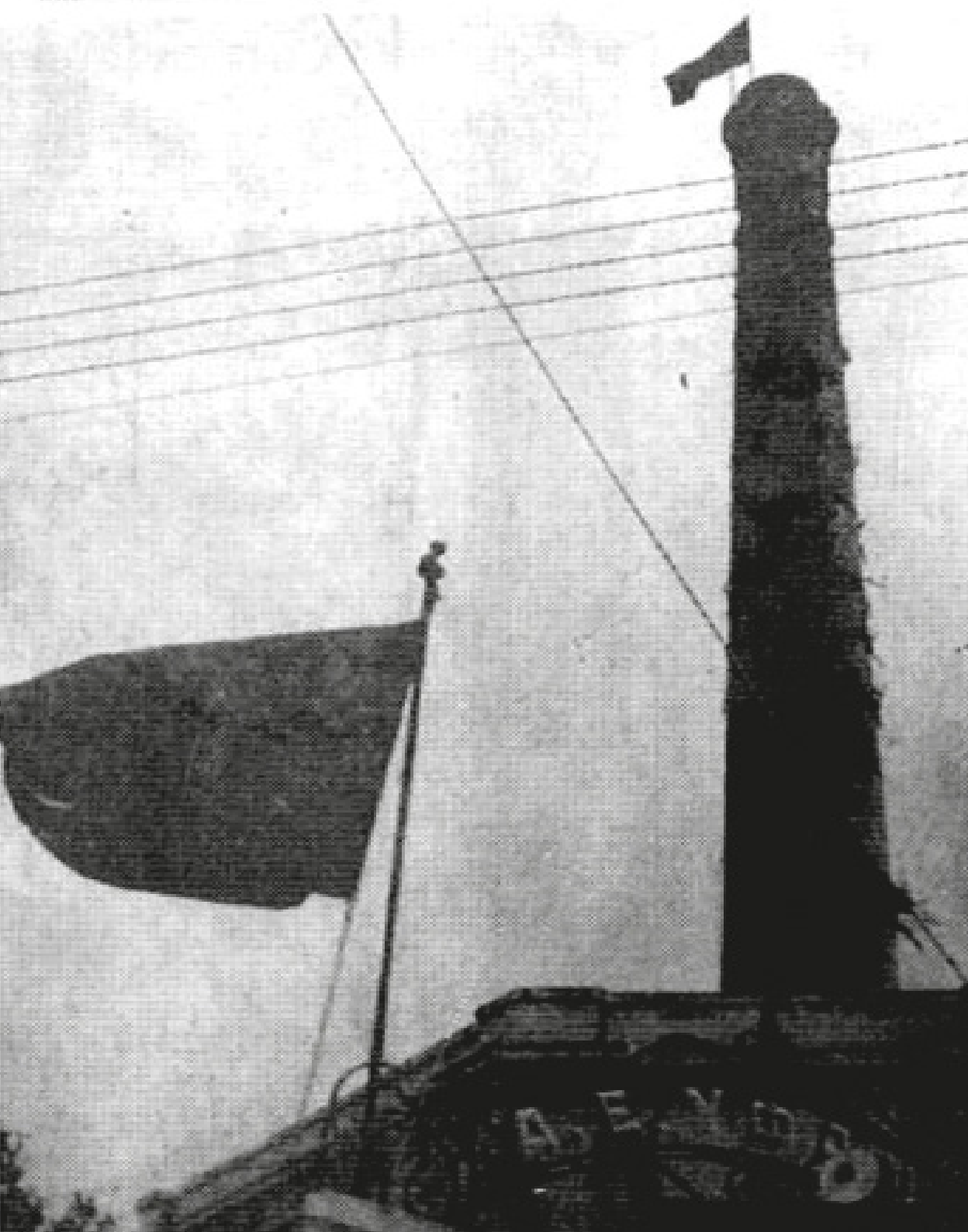
Η επαναοικειοποίηση της μνήμης

Και για να συνεχίσουμε να πραγματώνουμε τα όνειρα και να στεγάζουμε τις ανάγκες μας μέσα στο εργοστάσιο της Υφανέτ, είναι σημαντική η διατήρηση και η συντήρηση τόσο του κτιρίου ως υλικό κατάλοιπο, όσο και της ιστορίας του. Προτάσσουμε δηλαδή, την επαναοικειοποίηση του κτιρίου της Υφανέτ ως ένα κομμάτι της συλλογικής μνήμης, περνώντας ατελείωτες ώρες μελέτης των προβλημάτων του κτιρίου, εύρεσης λύσεων και εργασιών, κουβαλήματος, βαψίματος, καθαρίσματος, επιχειρώντας τη δική μας αντισυντήρηση. Η επαναοικειοποίηση όμως έχει και έναν δεύτερο στόχο, αυτόν της ανάδειξης της ιστορίας του εργοστασίου αλλά και των προηγούμενων χρήσεων του. Μας ενδιαφέρουν εξίσου όλες οι στιγμές και όλες οι ιστορίες που ξεδιπλώθηκαν μέσα και έξω από τους τοίχους του εργοστασίου. Από την ανάδειξη των συνθηκών εργασίας και των καταπιέσεων μέχρι τους εργατικούς αγώνες και τις καταλήψεις των εργαζομένων πριν από το κλείσιμο του εργοστασίου, από το μαράζωμα του εργοστασίου το διάστημα που έμεινε κλειστό, μέχρι τη χρήση του από κατοίκους της γειτονιάς αλλά και από χρήστες ουσίων, θέλουμε να φέρουμε στην επιφάνεια τις στιγμές και τα πρόσωπα που συναντήθηκαν στο εργοστάσιο, υφαίνοντας το νήμα της δικής του ιστορίας. Αυτό προσπαθήσαμε να κάνουμε από την πρώτη στιγμή της κατάληψης του κτιρίου μέσα από τη διερεύνηση της ιστορίας του εργοστασίου και τις προσωπικές αφηγήσεις των εργατριών στην κλωστοϋφαντουργία Υφανέτ. Γι' αυτό λοιπόν, και αυτή η πρώτη μπροσούρα που εκδόθηκε από το κατελημμένο εργοστάσιο επανατυπώνεται 17 χρόνια μετά και μπορεί να βρεθεί στη συνέχεια αυτού του εντύπου.

Πέρα από την κυρίαρχη αφήγηση του έθνους, του καπιταλισμού και της πατριαρχίας, προσπαθούμε να ανασύρουμε από το παρελθόν όλες εκείνες τις μικρές ή μεγάλες ιστορίες που συνθέτουν τη δική μας αντι-μνήμη. Για τη συνέχιση της υπεράσπισης μίας μνήμης, που τόσα χρόνια το κράτος είχε πετάξει στο περιθώριο της ιστορίας, για μία μνήμη των καθημερινών εμπειριών και των χαμένων αγώνων που δεν χωράνε στα βιβλία των νικητών ή των τουριστικών οδηγών. Προτάσσουμε τη δική μας συλλογική μνήμη απέναντι στην κυρίαρχη απαίτηση για λήθη. Μέσα από μία ζωντανή διαδικασία αντιέρευνας ψάχνουμε τις χαμένες ιστορίες των υποκειμένων που ξεβράζονται από την κυρίαρχη αφήγηση, τις κρυμμένες ιστορίες της καταπίεσης και της εκμετάλλευσης που έλαβαν χώρα στην πόλη της Θεσσαλονίκης και όχι μόνο· σκαλίζουμε το παρελθόν των κοινωνικών, εργατικών, έμφυλων, φοιτητικών, περιβαλλοντικών αγώνων στο δικό μας κοντινό παρελθόν, αλλά και στο πιο μακρινό με στόχο αφενός την ανάδειξή τους και αφετέρου την έμπνευση για τους αγώνες του μέλλοντος, μέχρι να ξαναβρούμε το όραμα της ουτοπίας. Και μέχρι τότε χρειαζόμαστε το κτίριο της Υφανέτ, όχι γιατί είναι δικό μας, αλλά γιατί ο ιδρώτας, η οργή και η φαντασία μας στάζει πια από τους τοίχους της και γεμίζει την πόλη. Και αυτό δεν πρόκειται να μας το στερήσει κανείς.

ΜΑΥΡΗ ΣΗΜΑΙΑ ΚΥΜΑΤΙΖΕΙ
ΣΤΗΝ ΚΑΜΙΝΑΔΑ ΤΗΣ ΥΦΑΝΕΤ

Μικρή ιστορία για τη διάσωση της μνήμης

Δύο τρία πράγματα που ξέρω γι' αυτήν...

«Ένας άνθρωπος έχει έναν άλλο υπό την εξουσία του όταν τον κρατά αλυσσοδεμένο, όταν του έχει αφαιρέσει τα όπλα και τα μέσα για να αυτοαμυνθεί ή να δραπετεύσει, όταν του έχει εμφυσήσει τον φόβο, όταν τον έχει τόσο πολύ υποχρεώσει με κάποια ευεργεσία, ώστε ο ευεργετημένος να προτιμά να υποτάσσεται στις επιθυμίες του ευεργέτη παρά στις δικές του και να ζει όχι κατά την κρίση του αλλά κατά την κρίση του ευεργέτη. Όποιος έχει έναν άλλο υπό την εξουσία του με τον πρώτο ή τον δεύτερο τρόπο, εξουσιάζει το σώμα του αλλά όχι την ψυχή του. Με τον τρίτο όμως ή τον τέταρτο τρόπο, εξουσιάζει τόσο την ψυχή όσο και το σώμα, τουλάχιστον για όσο διάστημα διαρκεί ο φόβος ή η ελπίδα: όντως, όταν το ένα ή το άλλο συναίσθημα εξαφανιστεί, ο εξουσιαζόμενος υπόκειται, στο εξής, στο δικό του δίκιο».

Σπινόζα, Πολιτική Πραγματεία

Καταλάβαμε το κτίριο της ΥΦΑΝΕΤ στις 20 Μάρτη 2004. Η επιλογή είχε να κάνει με την επιθυμία δημιουργίας, από την πλευρά μας, ενός χώρου ελευθερίας επιθετικού προς το υπάρχον, μέσα στην πόλη. Ερχόμενοι σε επαφή με τη γειτονιά, ανακαλύψαμε ότι η εγκατάλειψη δεν αφορούσε μόνο το κτίριο σαν κτίριο, αλλά και την ιστορία, με την οποία αυτό είναι συνδεδεμένο. Αυτό που έχει καταγραφεί κοινωνικά ως ιστορία της ΥΦΑΝΕΤ είναι μια ιστορία παρακμής και πρέζας, ή στην καλύτερη περίπτωση μια ιστορία παιδικών αναμνήσεων, όπου το κτίριο ήταν μια τεράστια αλάνα. Στόχος αυτής της μπροσούρας, με όλες τις πιθανές ελλείψεις και απλουστεύσεις, είναι η απόπειρα καταγραφής της «άλλης» ιστορίας της ΥΦΑΝΕΤ, αυτής που συνδέεται με τις εργατικές διεκδικήσεις και τη συλλογική αντίσταση στην εκμετάλλευση.

Την ιστορία τη γράφουν οι νικητές, λέει ένα παλιό ρητό. Αν ο καπιταλισμός σήμερα έχει καταφέρει να εμφανίζεται ως αιώνιος και ανίκητος, δεν είναι τόσο επειδή έχει «προοδεύσει», όσο επειδή κατάφερε να εξαφανίσει, σχεδόν ολοκληρωτικά, από τα μυαλά και τη φαντασία των υπηκόων του τη θέληση ενός απελευθερωτικού μετασχηματισμού της κοινωνίας. Επειδή κατάφερε να νικήσει σε όλα τα μικρά και μεγάλα μέτωπα, να καταπνίξει όσες ανταρσίες ξέσπασαν εναντίον του, γράφοντας και την αντίστοιχη ιστορία. Μια ιστορία που δεν χρειάζεται καν να εξιστορήσει τις όποιες νίκες, αφού αυτή η ίδια (η ιστορία) είναι η νίκη. Σε αυτά τα πλαίσια, η καταγραφή της οποιασδήποτε αμφισβήτησης, αγώνα, αντίστασης, όσο αποσπασματική ή μερική κι αν υπήρξε, έχει και από μόνη της σημασία, αφού δείχνει ότι η επιβολή και εδραίωση του καπιταλισμού δεν είναι τόσο αυτονόητη όσο φαίνεται. Σίγουρα, έχει σημασία να τονίσουμε ότι στην εργατική ιστορία της ΥΦΑΝΕΤ συναντούμε στιγμές αντίστασης και συλλογικοποίησης, στιγμές ρήξης και αλληλεγγύης. Πράγματα που σήμερα φαντάζουν εξωπραγματικά, χωρίς να αποκλείουμε ότι συνέβαινε και τότε. Σήμερα,

σε μια εποχή όπου ο κυρίαρχος κοινωνικός κανόνας φαίνεται να συνοψίζεται στο «πρώτα η πάρτη μου».

Αναπόφευκτα, τίθεται, πέρα από όλα αυτά, και το ερώτημα ποια είναι η σχέση η δική μας με τους αγώνες που περιγράφονται στα κείμενα του εντύπου. Να ξεκαθαρίσουμε ότι δεν θεωρούμε τους εαυτούς μας και την πράξη της κατάληψης συνέχεια των αγώνων του παρελθόντος. Αφενός, το είπαμε και στην αρχή για να μην δημιουργούνται παρανοήσεις, όλη αυτή η, προφορική και γραπτή, ιστορία μας έγινε γνωστή αφού μπήκαμε στην ΥΦΑΝΕΤ, αφού δηλαδή είχαμε ήδη κάνει την επιλογή της κατάληψης του συγκεκριμένου χώρου. Αφετέρου, δεν είμαστε συνέχεια του παραδοσιακού εργατικού κινήματος, που είχε ως βάση το εργοστάσιο, και με έναν άλλο, βαθύτερο τρόπο:

Μπορούμε, χονδρικά, να πούμε ότι μέχρι τον Β' παγκόσμιο πόλεμο, το επαναστατικό κίνημα ήταν συνώνυμο του εργατικού κινήματος. Τα προλεταριακά κινήματα του 19^{ου} και του 20^{ου} αιώνα με τους αγώνες και την αλληλεγγύη τους, τα συνδικάτα αλλά και τα κόμματα τους, τις νίκες και τις ήττες τους, δημιούργησαν σημασίες και δομές (όπως, για παράδειγμα, οι συμβουλευτικές μορφές αυτοοργάνωσης) ανθεκτικές στον χρόνο, που συνεχίζουν να μας εμπνέουν μέχρι σήμερα. Το πρόταγμα της αυτονομίας, μιας αυτοκαθοριζόμενης, ελεύθερης κοινωνίας, εδώ στη γη και όχι στον παράδεισο, αναδύθηκε εντός αυτών των κινήματων.

Από την άλλη, δεν μπορούμε σήμερα να αγνοήσουμε την ιστορική τομή που επήλθε σε πολλές χώρες του κόσμου τις δεκαετίες '60 και '70 κι έμεινε γνωστή στην ιστορία ως «'68», με πιο γνωστό (αλλά όχι απαραίτητα και πιο σημαντικό) εκπρόσωπο στις συνειδήσεις των περισσότερων το γαλλικό Μάη. Αν κάτι έχει μείνει, σημαντικά, ως πείρα από το '68 και μετά είναι η συνειδητοποίηση ότι η εξουσία είναι ένα δίκτυο σχέσεων, που δεν αφορά μόνο την οργάνωση και τον έλεγχο της παραγωγικής διαδικασίας, αλλά επεκτείνεται σε κάθε πεδίο της ανθρώπινης δραστηριότητας. Είναι η συνειδητοποίηση ότι τα κινήματα ανατροπής του καπιταλισμού δεν θα έχουν κάτι λιγότερο να κάνουν από το να αντιμετωπίσουν πρακτικά το καθολικό πλέγμα εξουσιών σε όλες τις εκφάνσεις εκμετάλλευσης φύλου, φυλής, ηλικίας, δεξιοτήτων, αναγκών, επιθυμιών. Προφανώς, με αυτό δεν υπαινισσόμαστε την απαξίωση των εργατικών αγώνων, αλλά εννοούμε ότι αυτοί δεν αποτελούν το προνομιακό, αλλά ένα ακόμη πεδίο του κοινωνικού ανταγωνισμού. Κι αυτό γιατί τέτοια προνομιακά πεδία, απλώς, δεν υπάρχουν. Αντίθετα, τα πεδία του ανταγωνισμού (θα) είναι τόσα, όσα η φαντασία και η πράξη των εκμεταλλεζόμενων καταφέρει να δημιουργήσει.

Φάμπρικα Υφανέτ,
Θεσσαλονίκη, Απρίλιος 2004

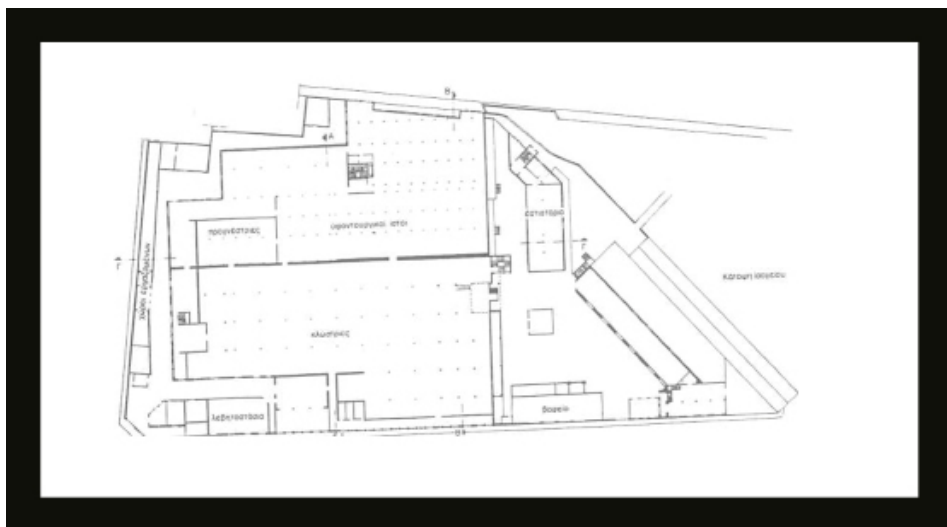
ΕΙΣ ΔΡΑΜΑΤΙΚΗΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΝ ΠΕΡΙΗΛΘΟΝ ΟΙ ΑΠΕΡΓΟΥΝΤΕΣ 900 ΕΡΓΑΤΑΙ ΤΗΣ «ΥΦΑΝΕΤ»

Ούδεμίαν λύσιν ἐξεῦρον οἱ ἀρμόδιοι

Οἱ ἔργαται τῆς ΥΦΑΝΕΤ, κλεισμένοι εἰς τὸ ἐργοστάσιον, ἔχουν τὴν σταθερὰν ἀπόφασιν
νὰ ἀγωνισθῶν σκληρῶς διὰ τὴν ἐπιβίωσιν τῶν ἰδίων καὶ τῶν τέκνων των

Ἐκλείσθησαν εἰς τὸ ἐργοστάσιον καὶ ἐκήρυξαν ἀπεργίαν διαρκείας

Το κτίριο της ΥΦΑΝΕΤ

...στην οδό Παπάφη της Θεσσαλονίκης δεν είναι ένα οποιοδήποτε κτίριο. Αποτελεί δείγμα του βιομηχανικού και καπιταλιστικού «πολιτισμού» της πόλης όπως αυτός αναπτύχθηκε μετά την αποχώρηση του τούρκικου πληθυσμού και την «εισροή» χιλιάδων προσφύγων από όλη τη Μικρά Ασία. Να θυμίσουμε πως η προπολεμική Θεσσαλονίκη είναι μία πολυεθνική και πολύγλωσση πόλη, με πολιτικό πολιτισμό και έντονη συνδικαλιστική δραστηριότητα.

Η επιχείρηση σταμάτησε να λειτουργεί το 1965 και από τότε οι κτιριακές εγκαταστάσεις έχουν εγκαταλειφθεί στην μοίρα τους, παρότι υπήρξε επανειλημμένα ένα έκδηλο ενδιαφέρον από διάφορους φορείς να αξιοποιηθεί.... Προφανώς επειδή η Εθνική Τράπεζα, αυτή η τραπεζική Λερναία Ύδρα της χώρας, που κατέχει σήμερα το κτίριο της ΥΦΑΝΕΤ, έκρινε ασύμφορη την όποια εκμετάλλευση του ακινήτου, το άφησε να ρημάξει και να μετατραπεί σε σκουπιδότοπο και εστία μόλυνσης για τους κατοίκους της περιοχής. Έγινε μία προσπάθεια να αξιοποιηθεί στα πλαίσια της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας του '97 αλλά το μέγα φαγοπότι των κονδυλίων δεν άφησε δραχμή για την ΥΦΑΝΕΤ.

Στην ΥΦΑΝΕΤ δούλεψαν και πέθαναν δεκάδες εργάτες, κυρίως πρόσφυγες, από τις γύρω περιοχές της Τούμπας και της Τριανδρίας.

Η ιστορία

«Το διατηρητέο κτίριο της ΥΦΑΝΕΤ βρίσκεται στην οδό Παπάφη και το συ-

νολικό εμβαδόν του φθάνει τα 19.500 τ.μ. Η ιστορία της ΥΦΑΝΕΤ ξεκινά από το 1905 όταν η εταιρία «Καπαντζής-Καζάζης και Σία» ίδρυσε στη Θεσσαλονίκη ένα αξιόλογο, για την εποχή εκείνη, υφαντουργείο που περιλάμβανε υφαντήριο, βαφείο και φεσοποιείο. Διέθετε μια ανθρακιτομηχανή 80 HP, 20 αργαλειούς και χρησιμοποιούσε ως πρώτη ύλη την έτοιμη μάλλινη κλωστή. Το 1909 το εργοστάσιο κήκε και το 1910 μετατράπηκε σε ανώνυμη εταιρία. Δυνάμει ειδικού νόμου, δόθηκαν ιδιαίτερα προνόμια στην εταιρία αυτή, ο πλήρης τίτλος της οποίας ήταν «Ανώνυμος Οθωμανική Εταιρία Υφασμάτων και Φεσιών». Το εργοστάσιο εκσυγχρονίστηκε και η πρώτη ύλη ήταν πλέον ακατέργαστο μαλλί. Διέθετε 30 αργαλειούς, έξι πλεκτικές μηχανές φεσιών και παρήγαγε ημερησίως 600 μέτρα μάλλινα υφάσματα και 600 φέσια. Οι εργάτες δούλευαν δέκα ώρες την ημέρα. Παρ' όλες όμως τις δασμολογικές διευκολύνσεις που απολάμβανε η εταιρία, το εργοστάσιο αυτό με τον σύγχρονο εξοπλισμό αναγκάστηκε να κλείσει λόγω έλλειψης κεφαλαίων και έμπειρου εργατοτεχνικού προσωπικού.

Το εργοστάσιο επαναλείτουργεί το 1925 υπό τον Μακεδόνα έμπορο Αθανάσιο Μακρή και ονομάστηκε η εταιρία «Εργάνη». Το 1926 συγχωνεύτηκε η «Εργάνη» σε Α.Ε. με τον τίτλο «ΥΦΑΝΕΤ». Περιλάμβανε κλωστήριο, υφαντήριο, πλυντήριο, στεγνωτήριο, Βαφείο, στραγγιστήριο, σαπουνοποιείο και μηχανουργείο. Το 1936 η παραγωγή του ανερχόταν σε 300.000 μ. ύφασμα και απασχολούσε 550 εργαζόμενους. Κατά την επέκταση του 1930 η κίνηση του εργοστασίου ενισχύθηκε με πετρελαιομηχανή και ηλεκτρογεννήτρια 430 HP. Η ετήσια παραγωγή της ΥΦΑΝΕΤ, υπολογιζόταν το 1935 σε 300.000 μ. ενώ η αξία της ετήσιας παραγωγής τον ίδιο χρόνο ήταν 45.000.000 δραχμές (προπολεμικές: 1 χρυσή λύρα αντιστοιχούσε σε 600 δραχμές).

Η πτώση

Στη διάρκεια της κατοχής το εργοστάσιο υπολειτουργούσε, αλλά δεν έκλεισε. Μεταπολεμικά, η επιχείρηση πέρασε στον δρόμο της ανασυγκρότησης και των επεκτάσεων, έφτασε μάλιστα να απασχολεί εργατοτεχνικό και επιστημονικό προσωπικό 1.300 ατόμων και να θεωρείται όχι μόνο η μεγαλύτερη Βιομηχανία στη Θεσσαλονίκη, αλλά και από τις σημαντικότερες στην Ελλάδα και τα Βαλκάνια.

Η ΥΦΑΝΕΤ θα γίνει στις αρχές της δεκαετίας του '60 η πρώτη προβληματική επιχείρηση στη μεταπολεμική Ελλάδα. Το εργοστάσιο διακόπτει τη λειτουργία του τον Δεκέμβριο του 1964. Αν και την εποχή εκείνη υπήρχε επενδυτικό ενδιαφέρον στον κλάδο της νηματουργίας στη Θεσσαλονίκη, στους πλειστηριασμούς που ακολούθησαν με επίσπευση του δημοσίου δεν εμφανίστηκε αγοραστής. Το εργοστάσιο περιήλθε στην κυριότητα της Εθνικής Τράπεζας, η οποία είχε επωμιστεί και το κύριο χρηματοδοτικό βάρος. Τα μηχανήματα και τα εμπορεύματα εκποιήθηκαν.

ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΑΠΕΡΓΙΑΣ ΤΩΝ ΕΡΓΑΤΩΝ/ΕΡΓΑΤΡΙΩΝ ΤΗΣ ΥΦΑΝΕΤ ΙΟΥΝΙΟΣ, ΙΟΥΛΙΟΣ ΚΑΙ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1963

Το μεσημέρι της 21^{ης} Ιουνίου 1963, το προσωπικό της ΥΦΑΝΕΤ κατεβαίνει σε απεργία. Μια βδομάδα πριν, η επιχείρηση είχε προχωρήσει σε περικοπές ποσοστού 30% με την υπόσχεση ότι τα χρήματα αυτά θα δίνονταν πίσω, υπόσχεση που δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ. Στην περιοχή στέλνεται δύναμη χωροφυλακής «προς αποφυγήν επεισοδίων». Την επόμενη μέρα εκλέγεται απεργιακή επιτροπή που συνεργάζεται με το εργατικό κέντρο και το σωματείο κλωστοϋφαντουργών για την προάσπιση των δικαιωμάτων των εργατών. Το προσωπικό της ΥΦΑΝΕΤ αποδίδει την ευθύνη για την ανώμαλη λειτουργία του εργοστασίου στη διεύθυνση και στην ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ. Η στάση της εθνικής παρακολουθεί την πτώση του εργοστασίου. Ήδη η διεύθυνση αναφέρει ότι επίκειται αναστολή λειτουργίας του εργοστασίου. Υποσχέσεις αθετούνται η μια μετά την άλλη, ενώ σημειώνονται από την εξάντληση και τον καύσωνα οι πρώτες λιποθυμίες εργατριών.

Στις 4 Ιουλίου η πρώτη φάση της απεργιακής κινητοποίησης λήγει, χωρίς ωστόσο να έχει ρυθμιστεί κανένα ζήτημα οριστικά. Η τράπεζα έχει καταβάλει ένα μικρό ποσό για αποζημιώσεις στους απεργούς, δεν αποδεσμεύει όμως τις πρώτες ύλες για να επαναλειτουργήσει το εργοστάσιο. Έτσι την 11^η Ιουλίου οι εργασίες της ΥΦΑΝΕΤ αναστέλλονται και απολύονται οι εργατοτεχνίτες. Οι πάνω από 900 απολυόμενοι αρνούνται τις αποζημιώσεις και προχωρούν σε πορεία διαμαρτυρίας στο κεντρικό υποκατάστημα της εθνικής τράπεζας. Την επόμενη ημέρα οι απολυμένοι εργάτες της ΥΦΑΝΕΤ απορρίπτουν πρόταση να επαναλειτουργήσει το εργοστάσιο με το μισό προσωπικό. Γίνεται έρανος μεταξύ των εργατών για την ενίσχυση αυτών που βρίσκονται σε δυσχερέστερη θέση. Στο μεταξύ τα αφεντικά της ΥΦΑΝΕΤ και η τράπεζα ρίχνουν το μπαλάκι της ευθύνης ο ένας στον άλλο. Η τράπεζα χαρακτηρίζει τη χρηματοδότηση της εταιρείας ασύμφορη και προβληματική. Κάποιες προτάσεις αποζημιώσεων που κάνει για να εξομαλύνει την κατάσταση απορρίπτονται από τους εργάτες ως εξευτελιστικές.

Στις 23 Ιουλίου 1963 οι απολυμένοι εργατοτεχνίτες της ΥΦΑΝΕΤ καταλαμβάνουν το εργοστάσιο. «Μόνο αναίσθητοι θα μεταφερθούμε στα νοσοκομεία» ανακοινώνουν. Ένας 57χρονος εργάτης, ο Γ. Μουστραφίδης, ανεβαίνει στην κορυφή της καμινάδας και υψώνει τη μαύρη σημαία. Λίγες μέρες μετά πέφτει αναίσθητος. Τα χημικά που εισέπνευσε σκαρφαλώνοντας μέσα από την καμινάδα θα κλονίσουν ανεπανόρθωτα την υγεία του και θα προκαλέσουν σύντομα το θάνατό του.

Μέχρι το βράδυ λιποθυμούν 5 εργάτριες. Ένας εργάτης, αν και παρουσιάζει συμπτώματα στομαχικών διαταραχών αρνείται να εγκαταλείψει τους συναδέλφους του. Το βράδυ καταφθάνει γιατρός που παρέχει οικειοθελώς δωρεάν ιατρική βοήθεια, ενώ διάφορες οργανώσεις και ιδιώτες στέλνουν χρηματικά ποσά, τρόφιμα

και επιστολές συμπαράστασης στους απεργούς. Οι απεργοί διεκδικούν την άμεση καταβολή 30 δεδουλευμένων ημερομισθίων, την υπαγωγή τους στο ταμείο ανεργίας και την άμεση επιδότησή τους απ' αυτό, χωρίς να καθούν και τα δικαιώματα ή οι διεκδικήσεις τους από την ΥΦΑΝΕΤ.

24 Ιουλίου: Άλλες 13 εργάτριες λιποθυμούν και μεταφέρονται με ασθενοφόρα. Το απόγευμα ο γιατρός εξετάζει 47 εργάτες και εργάτριες στους οποίους παρατηρούνται υποτάσεις, λιποθυμικές καταστάσεις, μητρορραγίες, καρδιοπάθειες και γαστρεντερικές διαταραχές. Την ίδια μέρα εκδίδεται ένταλμα σύλληψης για τον διευθυντή της ΥΦΑΝΕΤ, Κλ. Μακρή. Οι απεργοί ανακοινώνουν: «εάν μέχρι αύριο το μεσημέρι δεν καταβληθούν τα ημερομίσθια, θα υψωθούν μαύρες σημαίες και θα κηρυχθεί απεργία πείνας».

25 Ιουλίου: Στις 12 το μεσημέρι αρχίζει η απεργία πείνας των 900 εργαζομένων και υψώθηκαν οι μαύρες σημαίες. 5 ακόμη εργάτριες λιποθυμούν, ενώ σημειώνεται ένα επεισόδιο καρδιακής προσβολής. Η 26^η Ιουλίου είναι η δεύτερη μέρα της απεργίας πείνας. 10 εργάτριες πέφτουν λιπόθυμες. Το ΙΚΑ αρνείται να στείλει γιατρό για τυχόν επείγοντα νυχτερινά περιστατικά. Η κυβέρνηση αποφασίζει την καταβολή στους εργάτες της ΥΦΑΝΕΤ επιδόματα 20 ημερών, που απορρίπτονται από τους απεργούς. Το σωματείο υφαντουργών καλεί όλους τους εργαζόμενους του κλάδου σε 24ωρη απεργία συμπαράστασης. Άλλες 40 περίπου λιποθυμίες έχουν σημειωθεί μέχρι τη λήξη της απεργίας πείνας στις 30 Ιουλίου. Οπότε αντιπροσωπεία του εργατικού κέντρου και του σωματείου των υφαντουργών επισκέπτεται την ΥΦΑΝΕΤ και ενημερώνει τους απεργούς ότι:

- α) θα λάβουν από τον Ο.Α.Α.Α. 35 ημερομίσθια ανεργίας.
- β) θα επαναλειτουργήσει το εργοστάσιο.
- γ) θα λάβουν τακτική επιδότηση από τον Ο.Α.Α.Α. με πλήρη διασφάλιση των δικαιωμάτων τους σε σχέση με την επιχείρηση.
- δ) οι άνεργοι θα επαναπροσληφθούν σταδιακά, διακόπτοντας την τακτική επιδότηση τους.

Η 2^η φάση της απεργίας τελειώνει λοιπόν, με την παροχή επιδόματος παρηγοριάς χωρίς να αποζημιωθούν οι εργάτες και εργάτριες από την ίδια την εταιρεία, η οποία παραμένει καταχρεωμένη στην εθνική. Μετά από απεργία πείνας διάρκειας μιας εβδομάδας, πάνω από 70 λιπόθυμες εργάτριες και άλλα ιατρικά περιστατικά, το μόνο που επιτεύχθηκε είναι μια μερική αποζημίωση και η επαναλειτουργία του εργοστασίου που θα αναστέλλεται διαρκώς. Η κατάσταση αυτή θα προκαλέσει νέες απεργιακές κινητοποιήσεις.

5 Δεκεμβρίου 1963: Στις 10 π.μ. οι εργάτες και οι εργάτριες της ΥΦΑΝΕΤ ξεκινούν νέα απεργία πείνας. Η κυβέρνηση αποφασίζει τη χρηματοδότηση επί τρίμηνο για να

ελέγξει τη Βιωσιμότητα της επιχείρησης, ο Ο.Α.Α.Α. (Οργανισμός Απασχόλησης, Ασφάλισης και Ανεργίας) προτίθεται να δώσει δάνειο για να καταβληθούν αποζημιώσεις στους απολυμένους, ενώ η διεύθυνση της ΥΦΑΝΕΤ δηλώνει ότι: «θα απολυθούν όσοι από τους εργάτες το επιθυμούν». Η διεύθυνση της αστυνομίας απαγορεύει: «πάσα εν ανοικτώ χώρω συνάθροισιν ή διαδήλωσιν δια λόγους προστασίας της δημοσίας τάξεως και ασφαλείας» και εμποδίζει την προγραμματισμένη πορεία προς το υπουργείο Βορείου Ελλάδος. Οι απεργοί επιρρίπτουν όλη την ευθύνη στην επιχείρηση. Υψώνουν μαύρες σημαίες και περνούν τη νύχτα στα ράφια και το δάπεδο. Τις επόμενες μέρες, παρά τις προτάσεις που τους γίνονται, οι 100 απεργοί πείνας (οι υπόλοιποι δεν συμμετείχαν, γιατί οργανώνουν τη δράση και ασκούν πιέσεις απ' έξω), αρνούνται να σταματήσουν την απεργία αν δεν αποζημιωθούν κανονικά και εξ' ολοκλήρου. Σημειώνονται νέες λιποθυμίες και δυο περιπτώσεις ψυχικού κλονισμού.

9 Δεκεμβρίου: Σε συγκέντρωση στο εντευκτήριο της Μ.Ε.Ν.Τ. απεργών που δεν συμμετέχουν στην απεργία πείνας, ζητήθηκε η σύλληψη του Κλ. Μακρή για κακομεταχείριση και εμπαιγμό των εργατών. Επίσης, εγκρίθηκε ψήφισμα για την άμεση καταβολή των ημερομισθίων των εργαζομένων της ΥΦΑΝΕΤ. Το εργατικό κέντρο καταγγέλλει τη συγκέντρωση «γιατί απομονώθηκε κάθε θετικά ενδιαφερόμενος για την εξεύρεση ικανοποιητικής λύσεως για τους εργάτες».

12 Δεκεμβρίου: Από τους 105 εργάτες/εργάτριες απεργούς πείνας έχουν μείνει μόνο 52, καθώς οι υπόλοιποι κατέρρευσαν και μεταφέρθηκαν σε κλινικές. Δεν δέχονται τις 1000 δρχ. κατ' άτομο όπως τους προτάθηκε από τον Ο.Α.Α.Α. Κλειδώνουν τις πόρτες, καλύπτουν με μαύρα υφάσματα την κεντρική πύλη και πετούν στον δρόμο τα πορτοκάλια και τα φάρμακα που είχαν στείλει διάφορες οργανώσεις, αρνούμενοι να συνεχίσουν τις επαφές με οποιοδήποτε μεσάζοντα.

Οι εργάτες που δεν συμμετείχαν στην απεργία πείνας συγκεντρώνονται έξω από το εργοστάσιο και πραγματοποιούν πορεία προς το κέντρο. Η πορεία διαλύεται από τους μπάτσους στο ύψος της Αγίας Τριάδος.

13 Δεκεμβρίου: Μένουν 36 από τους 105 απεργούς και συνεχίζουν να μην δέχονται χρήματα υπό τη μορφή επιδόματος.

15 Δεκεμβρίου: Έχουν μείνει μόνο 28 από τους 105. Βρισκόμαστε στην 10^η μέρα της απεργίας.

16 Δεκεμβρίου: Λήγει η δεύτερη απεργία πείνας. Οι εργάτες και οι εργάτριες της ΥΦΑΝΕΤ εξαντλημένοι στην πλειοψηφία τους κι εφόσον ήδη έχουν φυλλορροήσει δέχονται το έκτακτο ειδικό επίδομα για τις γιορτές των Χριστουγέννων, 1000 δρχ. για τους έγγαμους και 800 δρχ. για τους άγαμους.

Ο αγώνας των εργατών δεν θα επαναληφθεί με την ένταση και τον δυναμισμό του '63, ωστόσο όσοι εργάτες είχαν απομείνει εξακολουθούσαν να βρίσκονται σε εγρήγορση. Σταχυολογώντας ενδεικτικά κάποιες από τις κινήσεις τους: το 1965 γίνεται εκδήλωση στα Κυβέλεια, όπου ανακοινώνεται από την επιτροπή εργατών το χρονικό της κατάστασης και των δικών τους ενεργειών. Όσοι δεν είχαν απολυθεί εργάζονταν συχνά απλήρωτοι, ενώ διατηρούσαν σχέση εργασίας με την ΥΦΑΝΕΤ και συνεπώς δεν επιδοτούνταν από το Ταμείο Ανεργίας. Στις 31/1/67 η συντονιστική επιτροπή εργαζομένων γυναικών καλεί σε απεργία και συγκέντρωση στον κινηματογράφο Ηλύσια. Απαιτούν «ίση αμοιβή για ίση εργασία, να ικανοποιηθούν όλα τα χρονίζοντα αιτήματα των εργαζομένων γυναικών που η διοίκηση του Εργατικού κέντρου δεν τα θέτει». Στην απεργία συμμετέχουν εργάτριες της ΥΦΑΝΕΤ. Στο μεταξύ πραγματοποιούνται διάφορες συγκεντρώσεις και στάσεις εργασίας ενώ στέλνονται υπομνήματα και γίνονται καταγγελίες προς διάφορες κατευθύνσεις. Τα υπομνήματα αφορούν κυρίως στις αναβολές του πλειστηριασμού της ΥΦΑΝΕΤ, ο οποίος παρουσιαζόταν ως η μόνη ενδεδειγμένη λύση για την εξακολούθηση της εργασίας τους. Μια από τις καταγγελίες που διαβάσαμε αναφερόταν στον ξυλοδαρμό μιας εργάτριας από μέλος της διεύθυνσης της ΥΦΑΝΕΤ, επειδή συμμετείχε σε μια από τις στάσεις εργασίας. Η καταγγελία και η στάση που ακολούθησε ανταποκρινόταν στη δέσμευση των εργατών να μην ανεχτούν πράξεις εκδίκησης εκ μέρους της διεύθυνσης της ΥΦΑΝΕΤ.

Το εργοστάσιο σταμάτησε να δουλεύει οριστικά το 1967. Μέχρι τότε δούλευαν οι τελευταίες 50 περίπου εργάτριες. Μετά από αλλεπάλληλες αναβολές που δίνονταν στους πλειστηριασμούς της ΥΦΑΝΕΤ, το 1967 η επιχείρηση περιήλθε στην κυριότητα της Εθνικής τράπεζας που ήταν και ο μεγαλύτερος χρηματοδότης.

Συνεντεύξεις εργαζομένων

Το κείμενο που ακολουθεί είναι απόσπασμα από συνέντευξη που μας έδωσε ο Θανάσης Δεβετζής, υπάλληλος του λογιστηρίου της ΥΦΑΝΕΤ και γραμματέας της επιτροπής αγώνα.

-Και πώς ξεκίνησε η απεργία το '63;

Κάποτε υπήρξε ρήξη με την Εθνική και σταμάτησε τη χρηματοδότηση. Βγάζαμε την παραγωγή, την εκτιμούσε, ενεχυριάζαμε το εμπόρευμα, το προϊόν ας πούμε. [...] Κοίτα, αυτοί σταμάτησαν να πληρώνουν. Εγώ ήμουν σε άδεια και με ειδοποιεί ένας συνάδελφος και μου λέει έτσι κι έτσι, ξεσηκωμός, δεν πληρώθηκαν τα μεροκάματα, κάθε Σάββατο πληρώνονταν, κι έγινε φασαρία. [...]

Πρώτα πρώτα σε εμάς, σε όλες τις μαζικές δουλειές, υπάρχει μία προκατάληψη από κτίσεως κόσμου. Όσους είναι υπάλληλοι και γραφιάδες, χαρτογιακάδες ας το πούμε κι έτσι, οι εργάτες δεν τους θέλουν. Τους θεωρούνε ρουφιάνους του αφεντικού, πουλημένους, έτσι ήταν η νοοτροπία. [...]

Από εκεί και πέρα περνάνε 5 μέρες, 6 μέρες, 7 μέρες, εδώ πέρα εμείς ερχόμασταν. Αρχίζουν κρούσματα. Δηλαδή άλλος είχε μια φέτα ψωμί και τυρί, ξέρεις δούλευαν 7ωρο, 8ωρο, το κυλικείο δεν ήταν ανοιχτό, φαστφουντάδικα δεν υπήρχαν. Οι εργάτες κουβαλούσαν φαγητό, αφού έτσι ήταν μαθημένοι. Μέσα είχε καλοριφέρ, τον χειμώνα τα ζέσταιναν, το καλοκαίρι ψυγείο δεν υπήρχε, αλλά τα βάζανε σε κανένα άλλο μέρος. Κλέβονται τα ψωμιά. Δηλαδή, μια κατάσταση, λέμε τι θα κάνουμε; Μοιρολατρία εγώ δεν μπορούσα, τι θα γίνει; Εντωμεταξύ, κοίτα, τα κορίτσια, το 80% ήταν ανήλικα κορίτσια, αυτές άλλο που δεν θέλανε, γαμπρίσανε και φύγανε και έμειναν οι οικογενειάρχες. Από 1000, ούτε 300 δεν μείναμε. Άμα χάσεις τη δύναμη, τελείωσες. Αυτά έρχονταν, δίναν παρόν και παίρναν δρόμο και φεύγανε. Είπαμε να κάνουμε έναν εγκλεισμό. [...] Μόλις ξεκίνησε ο εγκλεισμός, έτσι το λέγαμε εμείς, στείλαμε μια ομάδα εργατών να πάει κάτω στα γραφεία της Εθνικής, στον Χατζηκυριάκο, τον τότε διευθυντή της. [...] Λοιπόν, του σπάσανε τα τζάμια από τα γραφεία. Γιατί κοίταξε εμείς, κι εσείς να το κάνετε αυτό, δεν μας ενδιέφερε. Μας είχαν σε δυο πυρά, από τη μία ο Μακρής (το αφεντικό) και η εργοδοσία, από την άλλη η τράπεζα. Δεν μας ενδιέφερε αν αυτός είχε λογαριασμό με το Μακρή και το ισοζύγιο ανετράπη,

εμείς θέλαμε να πληρωθούμε, δεν ζητούσαμε ούτε αύξηση ούτε τίποτα. Μας άφησαν απλήρωτους. [...] Κανονίσαμε ταξί, τραυματιοφορείς, ασφάλεια, περιφρούρηση, πράγματα. Όχι κομματικά, απλά συναδελφικά. Τι κομματικά; δεν υπήρχε τίποτα. [...] Μέσα στην επιτροπή οι μισοί ήταν «καρφίτσα». Ξέρεις τι θα πει «καρφίτσα»; Αυτοί που σκοτώσανε τον Λαμπράκη. [...] Οι τρεις τέσσερις από την επιτροπή ήταν δεξιοί, θέλω να σου πω ότι δεν ήταν κομματικό το πράγμα. Ούτε από ΕΔΑ, ούτε από τίποτα. Τους είχανε μπλοκαρισμένους. Αν κινούσαν, είχαν την ασφάλεια από πίσω. [...] Να σου δείξω σημειώματα όταν κάναμε τον εγκλεισμό, έβαζαν συγγενείς να στέλνουν σημειώματα και να λένε «ελάτε η γυναίκα σου, ο άντρας σου, τα παιδιά σου, για να φύγουν από εδώ μέσα».

[...] Κανονίσαμε να κηρύξουμε απεργία πείνας, να γίνει ντόρος. Μέσα άμα κάθεσαι δεν γίνεται τίποτα. Να λιποθυμάς, να σε κουβαλάνε φορεία και να γίνεται...αλλιώς δεν γίνεται αγώνας. Οι κύριοι που ήταν έξω, στο δημοκρατικό συνδικαλιστικό κίνημα της ΕΔΑ, τα στελέχη, θέλανε να γίνει τώρα ντόρος, να κάνουμε πορεία, να σκοτωθούν οι μισοί, να ξαπλωθούν. Κι εκεί πέρα τι έγινε; η πορεία απαγορεύεται, τότε δεν μπορούσε να γίνει...γιατί εμείς όταν αρχίσαμε ήταν μια κατάσταση μπασταρδεμένη. Ήταν μόλις είχε φύγει ο Καραμανλής στο εξωτερικό κι ανέλαβε ένας κερατάς..., ο Πιπινέλης, ο οποίος ήταν καθίκι κλάσεως κι ανέλαβε και στη χούντα υπουργός εξωτερικών ένα διάστημα. Αυτός έγινε πρωθυπουργός. Κι από εδώ ήρθαν από εκεί ήρθαν, τρομοκρατία, σφάζανε, ρημάζανε, έγιναν οι πρώτες εκλογές όπου βγήκε ο Γεώργιος Παπανδρέου. [...] Έστειλαν από πάνω κάτι δήθεν αριστερούς, προέδρους και γραμματείς σωματείων πρωτοβάθμιων να μας πουν να σταματήσουμε, γιατί, κοίτα, με το νόμο σου δίνανε 20 ημερομίσθια ανεργίας να σταματήσεις την απεργία να φύγεις. Γιατί εμείς δεν είχαμε διεκδικητικό αγώνα, δεν ζητούσαμε δώστε αύξηση, αλλιώς... εμάς σταμάτησε να μας πληρώνει και είχαμε δεδουλευμένα μεροκάματα. [...] Αυτοί μας δίνανε 20. Εμείς ξέραμε από το νόμο ότι δικαιούμασταν 35. Και τους βγάλαμε με τις κλοτσιές έξω. [...] Εμένα η τάξη μου είναι σκοτωμένη από στρατοδικεία και στις μάχες. [...] Κοίτα τι γίνεται, ένας αγώνας πόσο καιρό να κρατήσεις; τα κοριτσάκια τα χάσαμε, γιατί, κοίτα, αλλού είχε γάμπρισμα, πήγανε, είχε ζήτηση μεγάλη τότε., την πληρώσανε 200-250, που ήταν οικογενειάρχες, παντρεμένοι και σου λέω πουλούσανε τσιγάρα και κάστανα στα καφενεία.

-Αυτά έγιναν τον Ιούλιο. Μετά πώς σταματήσατε; Αρχισαν ξανά να σας πληρώνουν;

Όχι, τίποτα. Σκόρπισε ο κόσμος με τα επιδόματα, μας δώσανε ένα βοήθημα το Πάσχα, ένα τα Χριστούγεννα, με το φασόν κάτι κάναμε, μετά ο κόσμος σκόρπισε, εμείς ελπίζαμε σε λύση, όλοι τακτοποιηθήκαμε έξω. [...] Σε εμάς δεν καταγγέλθηκε η σχέση εργασίας, μπορεί να 'χαμέ κάνει αναστολή εργασιών, μπορεί να 'χαμέ κάνει καταλήψεις, απεργία, αλλά η σχέση εργασίας δεν καταγγέλθηκε. Συνεχιζόταν να έχουμε σχέση εργασίας και δεν κολλούσαμε ένσημα από κανέναν. [...] Δεν έχω δει το χρώμα

των ενσήμων του ΙΚΑ για 17 χρόνια. Από εκεί και πέρα, έγινε ο πλειστηριασμός επί δικτατορίας. [...]

Αν δεν ερχόταν η δικτατορία και αλλάζανε τα πράγματα, γιατί με τη χούντα αλλάξανε, ειρηνικά θα μπορούσαν να αλλάξουν; Θα το δουλεύαμε συνεταιρισμός, τι θα κάναμε; Ή θα παίρναμε τα δικαιώματα μας, γιατί εμείς δεν πήραμε τίποτα, θα σου πω κάτι. Πόσο λες το πήρε η τράπεζα όλο αυτό; 10 εκ. και 1000 δρχ. Τότε εμείς ήμασταν κρυμμένοι, παράνομοι. Με ποια έννοια; Και μόνο που ήμασταν στον αγώνα της ΥΦΑΝΕΤ είχαμε χρωματιστεί, μη βάλουμε το παρελθόν. Ε, όλη την δουλειά την έκαναν οι γυναίκες, οι άντρες που... και ειδοποιούμε τις γυναίκες κι αυτές μαυροφορεμένες με τσεμπέρια πήγαν στον εισαγγελέα υπηρεσίας οι καλοί που ήταν τότε, εισαγγελείς κι αυτοί, φοβήθηκαν, γιατί αυτοί είχαν κάνει την ανάκριση και μπέρδεψαν μέσα όλη την αστυνομοκρατία που σκότωσαν τον Λαμπράκη. [...] Οπότε πάνε και λένε, κλάψανε, έτσι γονατιστές, πού να πάρουν χαμπάρι. Πήγαν στον εισαγγελέα υπηρεσίας, χρωστάμε, κάνουμε και τελικώς το 10 πήγε 30. Αλλά, ούτε κανένας ήξερε ότι ο πλειστηριασμός ήταν πλειοδοτικός, ότι όποιος έδινε τα πιο πολλά θα το έπαιρνε. Ποιος να πάει να το χτυπήσει; Το πήραν και βάσει νόμου αν λειτουργούσε η βουλή θα το βγάζανε (;)

-Οι εφημερίδες τι λέγανε;

Από εφημερίδες η Μακεδονία και ο Βορράς...

-Και η Αυγή λίγο.

Τι η Αυγή; Μία σελίδες, δύο έβγαίνε. Έγραφε 10 σειρές. Πιο πολλά λέγανε οι τηλεοράσεις έξω, στη Σουηδία, και τα μαθαίναμε κι εδώ, και οι παπάδες. Τότε ήταν αρχιμανδρίτης ένας Λεωνίδας, κάθαρμα, συνεργάτης των γερμανών [...], ο οποίος έβγαζε λόγους κάθε Σάββατο από την ΥΕΝΕΔ υπέρ των εργατών, έκανε πολιτική. Λοιπόν, από εφημερίδες ο Βορράς έλεγε πανεργατική κίνηση. Εκείνοι που μας βρίζανε πάντα ήταν οι εργατοπατέρες, αλλά δεν μπορούσαν, δεν είχε τόσο να βρουν, μας λέγανε κόκκινους, αλλά τίποτα. Ποιο στοιχείο; Δεν είχε κομματική χροιά, το τμήμα ήταν δίπλα, από ασφάλεια εδώ μέσα γεμάτο. Δεν μπορούσε να κάνει ζημιά άμα είχε στοιχεία; Τι θα 'κανε; [...]

-Αναφερθήκατε και σε κάτι περιστατικά που έγιναν μπροστά στην πόρτα της ΥΦΑΝΕΤ...

Αυτό έγινε αφού περάσαμε την πρώτη απεργία, τη δεύτερη (σημ. τον Δεκέμβρη του '63), μετά μέχρι να μην διαλύσουμε. Επάνω εκεί που είχαμε τις αποθήκες, είχε υφάσματα και έρχονται αυτοί να τα βγάλουν, να τα πάρουν.[...] Δεν τους αφήνουμε να μπουν, μπουκάρουν, φωνάζουν, κάνουν, έρχονται οι χωροφύλακες [...]. Λοιπόν, ήρ-

θαν να πάρουν τα υφάσματα και βάλουμε τα κορίτσια κάτω στην πόρτα [...] και δεν μπορούσαν να τα πάρουν. Αλλά τα πήραν νύχτα, δεν μπορούσαμε να κάτσουμε και νύχτα. Μπορούσαμε να κάτσουμε, αλλά ξέραμε ότι αυτό θεωρείτο αδίκημα. Εμείς αν θέλαμε μπορούσαμε να λειτουργήσουμε το εργοστάσιο, εδώ (σημ. το «εδώ» αναφέρεται στο συγκεκριμένο χώρο όπου πραγματοποιήθηκε η συζήτηση) μπορούσαμε να το ανοίξουμε και να πάρουμε ό,τι θέλουμε. Φοβόμασταν μην πουν «φθορά ξένης περιουσίας».

-Και δεν το δουλέψατε καθόλου μόνοι σας το εργοστάσιο;

Αφού δεν υπήρχαν παραγγελίες. Εδώ ποιος να φέρει πράγματα. Σου λείπει αυτοί κάνουν κάθε μέρα απεργία και κατάληψη, δεν μπορεί να δουλέψει, να μπλοκαριστούν οι πρώτες ύλες και να μείνουν στη μηχανήματα; Ήταν κι η νομοθεσία τότε, άμα ήταν αλλιώς τα πράγματα θα ζητούσαμε να το δουλέψουμε σαν εργατικός παραγωγικός συνεταιρισμός. Τότε αυτό θεωρείτο, κολλεκτίβα, εθεωρείτο κομμουνισμός. Σε στέλναν στρατοδικείο. Δεν μας άφησαν να το δουλέψουμε.

-Καθόλου δεν δούλεψε έτσι δηλαδή;

Καθόλου.

Θεοπούλα Φάκα (εργάτρια):

«9 χρόνια δούλεψα στην ΥΦΑΝΕΤ. Εγώ δεν δούλεψα στους αργαλειούς, αλλά στα μασούρια. Έπαιρνα 180 δραχμές το μήνα, επειδή δεν έφταναν δούλεψα νύχτα και έπαιρνα άλλες 85 δρχ., η βάρδια όμως κρατούσε μέχρι το ξημέρωμα. Περνούσε κανένας υπάλληλος και μας έλεγε “σταματήστε και λίγο να δουλεύετε”. Καμιά φορά, ο Φιλάρετος Μακρής, ο γαμπρός του αφεντικού, μας παρακολουθούσε απ’ τα παράθυρα από ψηλά, να δει άμα δουλεύαμε.

Στην απεργία έμεινα 11 μέρες νηστική. Πέφταν λιπόθυμα τα κορίτσια, έρχονταν τα ασθενοφόρα. Εγώ ευτυχώς δεν έπαθα τίποτα. Γίναν πολλές απεργίες, η τελευταία μάλλον ήταν η μεγαλύτερη, δεν θυμάμαι. Μεσ στο εργοστάσιο κοιμόμασταν είχαμε σχέσεις καλές, συντροφικές. Είχαμε αγάπες εμείς, δεν είχαμε χωρίσματα. Δεν μας πλήρωναν. Ποτέ δεν πήραμε τα λεφτά μας. Μέχρι το ‘67 όσοι μείναμε μια δουλεύαμε, μια δεν δουλεύαμε. Δουλεύαμε ένα τριήμερο, μας φώναζαν μετά από μια βδομάδα. Κάποιοι είχαν εξαγριωθεί τόσο πολύ που θέλαν να σπάσουν τις μηχανές. Η απεργία σταμάτησε, γιατί έφευγε ο κόσμος. Βρίσκανε δουλειές αλλού, σκορπίσανε».

Θόδωρος Παρναβέλης (εργάτης):

«Το '67 όταν έγινε η χούντα, ήρθανε και μας πήρανε στο όνομα του Βασιλιά και της πατρίδας. Είχαμε μείνει λίγοι, πολύ λίγοι μέχρι τότε. Στο τέλος δεν μας πλήρωναν καθόλου. Μόνο μας έδιναν κουβέρτες, απ' αυτές που έβγαζε το εργοστάσιο και τις πουλούσαμε στη γειτονιά».

Αγώνες των εργατριών στην υφαντουργία πέρα από τα σύνορα

Εκείνη την ημέρα έμαθα έναν καινούριο ήχο. Τον θόρυβο του ζωντανού πτώματος που ρίχνεται στο πεζοδρόμιο. Γδούπος... νεκρή. Γδούπος...νεκρή.

25/3/1911

Η ιδιαιτερότητα που υπάρχει στην ιστορία της υφαντουργίας βρίσκεται στον αριθμό των γυναικών που δραστηριοποιήθηκε στους κόλπους της. Πράγματι, στον ιματισμό απασχολούνταν κυρίως γυναίκες των οποίων η νευρική και ο δυναμισμός υπήρξε σκανδαλώδης για τα δεδομένα της εποχής. Η συμμετοχή των γυναικών στις εργατικές κινητοποιήσεις υπονομευόταν σταθερά από τους άνδρες συνδικαλιστές που τις έβλεπαν ως ανταγωνίστριες για τις διεκδικήσεις τους.

Ενδεικτικά παραθέτουμε κάποιες πληροφορίες για το κλίμα που επικρατούσε στα συνδικάτα της Αγγλίας το 19^ο αι. σε ό,τι αφορά τις σχέσεις ανδρών και γυναικών: Οι άνδρες συνδικαλιστές αντιμετώπιζαν τις γυναίκες που ήθελαν να εισέλθουν στην απασχόλησή τους με «δυσφορία και βδελυγμία». Ο λόγος ήταν απλός: Εφόσον οι μισθοί τους ήταν τόσο πολύ χαμηλότεροι, αντιπροσώπευαν μια απειλή για τα μισθολόγια και τις συνθήκες εργασίας των ανδρών. Εξάλλου, η στάση τους επηρεαζόταν πολύ από αυτό που σήμερα θα ονομάζαμε σεξισμό: «Ο αξιοπρεπής τεχνίτης τρέφει μια ενστικτώδη απέχθεια για την αδιάκριτη ανάμειξη ανδρών και γυναικών στην καθημερινή συναναστροφή, είτε μέσα στον χώρο εργασίας, είτε σε ένα κλαμπ». Έτσι η πολιτική όλων των συνδικάτων που ήταν σε θέση να το κάνουν, ήταν να αποκλείουν τις γυναίκες από τη δουλειά τους, ενώ ακόμη και τα συνδικάτα που δεν ήταν σε θέση να το κάνουν, (για παράδειγμα οι υφαντουργοί που στον κλάδο απασχολούνταν κυρίως γυναίκες) προσπαθούσαν να διαχωρίζονται τα δύο φύλα ή τουλάχιστον, να αποφεύγουν οι γυναίκες και τα κορίτσια να δουλεύουν «σε συνάφεια με τους άνδρες, ειδικά όταν είχαν στο παρελθόν συναναστραφεί με άλλες γυναίκες εργάτριες». Τα παρακάτω λοιπόν είναι θαυμαστές υπερβάσεις που έγιναν σε πείσμα των καιρών και τις μνημονεύουμε στα πλαίσια ενός εγχειρήματος που αφορά στην ιστορία της υφαντουργίας.

Οι εργάτριες ιματισμού στην Αμερική αποτελούσαν ένα πολύ δυναμικό στοιχείο των εργατικών κινητοποιήσεων. Η πρώτη τους απόδραση από τις ανθρωποφάγες μηχανές ύφανσης έγινε στις 8 Μάρτη 1857, όταν έκαναν απεργία και διαδήλωσαν στους δρόμους της Νέας Υόρκης. Οι γυναίκες διαδήλωναν για τις εξαιρετικά άθλιες συνθήκες εργασίας και τους χαμηλούς μισθούς. «Αξιοπρεπείς μισθούς! 10ωρη εργασία!» ήταν η κραυγή τους. Αυτή η απεργία έληξε με βίαιο και καταναγκαστικό τρόπο από την αστυνομία. 50 χρόνια αργότερα, στις 8 Μαρτίου το 1908, 15,000 γυναίκες στη Νέα Υόρκη έκαναν πορεία ζητώντας καλύτερες συνθήκες εργασίας, 10ωρη εργασία, καλύτερους μισθούς, απαγόρευση της εργασίας παιδιών, και δικαίωμα ψήφου.

Σύνθημά τους «Ψωμί και τριαντάφυλλα», όπου το ψωμί συμβόλιζε την οικονομική σταθερότητα και τα τριαντάφυλλα τον καλύτερο τρόπο διαβίωσης. Τον Μάη του ίδιου χρόνου, το Σοσιαλιστικό Κόμμα της Αμερικής διάλεξε την τελευταία Κυριακή του Φεβρουάριου ως Παγκόσμια Ημέρα της Γυναίκας. Η επιλογή της ημέρας έγινε την Κυριακή ώστε να μην χάνουν οι γυναίκες που θα συμμετείχαν το ημερομίσθιο τους. Η πρώτη Παγκόσμια Ημέρα της Γυναίκας, που απείχε από τον τωρινό εκφυλισμό της, καθιερώθηκε στις 28 Φεβρουάριου το 1909 και συνεχίστηκε μέχρι και το 1913.

Το 1910, μια ηγετική μορφή των σοσιαλιστών της Γερμανίας, η Κλάρα Τσέκκιν, πρότεινε στο Διεθνές Σοσιαλιστικό συνέδριο, στην Κοπεγχάγη, να καθιερωθεί η Παγκόσμια Ημέρα Γυναίκας τον Μάρτη, με σκοπό να τιμηθεί η απεργία του 1857 που οργανώθηκε από τις εργάτριες ιματισμού στη Νέα Υόρκη. Η Παγκόσμια Ημέρα Γυναίκας, δεν θα γιόρταζε μόνο τις παλιές νίκες αλλά θα ήταν και μια μέρα δράσης για όλους τους εργαζόμενους, που θα έδινε ώθηση στην συνέχιση του αγώνα.

Η πρόταση της Κλάρας Τσέκκιν έγινε δεκτή, και τον επόμενο χρόνο, στις 19 Μαρτίου το 1911, πάνω από ένα εκατομμύριο γυναίκες στην Αυστρία, Ελβετία, Δανία και Γερμανία έκαναν πορεία, απαιτώντας δικαίωμα ψήφου και καλύτερες συνθήκες εργασίας. Οι μαρτυρίες που μιλούν γι' αυτές τις δραστηριότητες υπογραμμίζουν παραδειγματική συνοχή και αποφασιστικότητα.

Στη Νέα Υόρκη ξανά το 1910 σ' ένα σοσιαλιστικό συνέδριο, μια 17χρονη υφαντουργός η Κλάρα Λέμλικ ανέβηκε στο βήμα περπατώντας με δυσκολία εξαιτίας ξυλοδαρμού που είχε υποστεί στη διάρκεια πορειών στις οποίες συμμετείχε και παρακάμπτοντας τις πατερναλιστικές συμβουλές για υπομονή και αναμονή, ξέσπασε σε λυγμούς αγανάκτησης. Οι προτροπές της για γενική απεργία δημιούργησαν κύματα ενθουσιασμού στους εργάτες και τις εργάτριες που την άκουγαν. 25.000 εργάτες και εργάτριες κατέβηκαν στην απεργία στην οποία υποκινήτρια ήταν η ανήλικη Κλάρα.

Στις 25/3/1911, συνέβη ένα από τα μεγαλύτερα εργατικά ατυχήματα. Σε μια βιοτεχνία ιματισμού (Triangle Shirtwaist Factory), στην Νέα Υόρκη, ξέσπασε πυρκαγιά, συχνό φαινόμενο στις βιοτεχνίες στις οποίες συσσωρεύονταν εύφλεκτοι μπόγοι υφασμάτων. Οι 200 εργάτριες που δούλευαν εκεί, μετανάστριες και ανήλικες στην πλειοψηφία τους, δεν κατάφεραν να διασωθούν εξαιτίας των συνθηκών που επικρατούσαν στο εργοστάσιο. Οι εργάτριες είχαν εγκλωβιστεί στις αίθουσες με τις μηχανές καθώς οι πόρτες ήταν κλειδωμένες προκειμένου να μην μπαίνουν τα συνδικαλιστικά όργανα που καλούσαν σε απεργιακές κινητοποιήσεις. Έξοδοι διαφυγής δεν υπήρχαν γι' αυτό και 146 απ' αυτές είτε κήκκαν είτε πήδηξαν απ' τα παράθυρα του 8^{ου} ορόφου, όπου εργάζονταν. Για ώρα επικρατούσε ένα μακάβριο θέαμα. Εκείνη τη μέρα έμαθαν έναν καινούριο ήχο. Τον θόρυβο του ζωντανού σώματος που ρίχνεται στο πεζοδρόμιο. Γδούπος...νεκρή, Γδούπος....νεκρή.

Εμπνευσμένες από την καθιέρωση της Παγκόσμια Ημέρα της Γυναίκας, οι γυναίκες στην τσαρική Ρωσία, άρχισαν να οργανώνουν πορείες για να κερδίσουν το δικαίωμα ψήφου, με αποτέλεσμα να φυλακιστούν στην προσπάθεια να κερδίσουν το βασικό δημοκρατικό δικαίωμα.

Στις 8/3/1917 οι εργάτριες ιματισμού και οι νοικοκυρές της Ρωσίας έκλεισαν τους δρόμους της Αγίας Πετρούπολης, απαιτώντας ψωμί και ειρήνη. Η κατάληψη των δρόμων μετατράπηκε σε πορεία. Εργάτες ενώθηκαν με τις διαδηλώτριες, με αποτέλεσμα στο τέλος της ημέρας να διαδηλώνουν 90,000 άνθρωποι. Μέσα σε τρεις ημέρες είχαν ξεκινήσει μια γενική απεργία που προώθησε τη Ρωσική Επανάσταση.

35 ΗΜΕΡΕΣ ΕΧΟΥΜΕ ΝΑ ΠΛΗΡΩΘΟΥΜΕ
ΚΑΙ ΟΜΩΣ ΟΙ ΑΡΗΘΟΙΟΙ ΑΔΙΑΦΟΡΟΥΝ

ΑΙΣΧΟΣ ΝΑ ΚΛΕΙΝΟΥΝ ΜΙΑ ΤΕΤΟΙΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ.
ΚΑΙ ΧΙΛΙΟΙ ΕΡΓΑΤΕΣ ΝΑ ΒΡΕΘΟΥΝ ΣΤΟΝ
ΔΡΟΜΟ.

ΓΕΡΑΣΑΜΕ ΣΕ ΤΟΥΤΟ ΤΟ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ
ΤΑ ΜΙΑΤΑ ΜΑΣ ΤΥΧΙΧΤΗΚΑΝ ΣΑΝ ΜΗΜΑ
ΚΑΙ ΤΟ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΠΕΘΑΙΝΟΥΜΕ ΑΠΟ
ΤΗΝ ΠΕΙΝΑ.

Ο! ΙΣΧΥΡΟΙ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ
ΚΟΥΦΟΙ ΕΙΣΘΕ ΔΕΝ ΑΚΟΥΓΕ ΤΙΣ ΘΩΜΕΣ
ΜΑΣ.

ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΕΙΝΑΙΤΕ.-
ΠΕΘΑΙΝΟΥΜΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΕΙΝΑ

Συνθήματα των απεργών της ΥΦΑΝΕΤ

Η υφαντουργία και οι Λουδίτες

ΚεΧ

στο Μπούλγουελ

Κε, εάν δεν κατεβάσεις τις μηχανές
ή δεν πάψεις να πληρώνεις μονάχα
σε είδος για την εργασία,
τις υπερωρίες, ή εργασία για ολόκληρο φασόν
η Συντροφιά μου θα επισκεφθεί
τις μηχανές σας
για εκτέλεση εναντίον σας.-

Επιστολή Λουδιτών προς ιδιοκτήτη εργοστασίου

Στην Αγγλία των αρχών του 19^{ου} αιώνα η υφαντουργία ήταν μια από τις πιο κερδοφόρες βιομηχανίες. Η εκβιομηχάνιση που ακολούθησε με μανία τα χρόνια αυτά προκάλεσε την ανάπτυξη του κινήματος των Λουδιτών. Οι Λουδίτες υπήρξαν θύματα και απειλή για τις νέες εξελίξεις. Ο θαυμασμός γι' αυτούς δεν εντοπίζεται στα δυναμικά τους χτυπήματα, μια που οι μέθοδοι που χρησιμοποιούσαν ήταν γνωστές ήδη από τον 17^ο αιώνα. Αυτό που κυρίως υπόσχεται η ιστορία των Λουδιτών, έστω κι αν μας έγινε γνωστή μέσα από τις συμπληγάδες της Ιστορίας, μέσα από ποιήματα και ταινίες που πλειοδοτούν για τα κατορθώματα τους κι από τα πρίσματα του μύθου που δεν εγγυάται πάντα την αλήθεια είναι η σύγκρουση με τους ευγενείς και πλούσιους που αποκόμισαν τα κέρδη μιας από τις σημαντικότερες βιομηχανίες για την Αγγλία.

Είναι η δύναμη να αντισταθούν στο αυτονόητο, που τους ήθελε θύματα της προόδου και του κεφαλαίου και να προκαλέσουν ένα σημαντικό ηθικό πλήγμα σ' έναν ευρύτερο πολιτικό και οικονομικό σχεδιασμό.

Οι αφηγήσεις που μας έχουν παραδοθεί έχουν ένα πολύ περιγράψιμο σχήμα: εργάτες που έχασαν τη δουλειά τους ή επρόκειτο η εκβιομηχάνιση να επηρεάσει τον παραδοσιακό τρόπο δουλειάς τους, επιτίθενται στο εργοστάσιο και τους υπερασπιστές αυτού, δηλαδή ιδιοκτήτες, κεφαλαιούχους και στρατιώτες της πολιτοφυλακής. Από μια τέτοια επιδρομή του 1812, που παρατίθεται ως μια από τις πιο χαρακτηριστικές στη Λουδίτικη ιστορία, μετά από 4 νεκρούς και πολλούς τραυματίες, αυτό που επιβίωσε δεν ήταν μόνο η καταστροφή των μηχανών που ανέρχονται σ' έναν εντυπωσιακό αριθμό. Ό,τι κράτησε ο νεο-λουδισμός ήταν αυτή η ιδέα, οι άμυνες απέναντι στην καταπληκτική γοητεία της τεχνολογίας. Η κουλτούρα μας, η κουλτούρα των παιδιών της πόλης είναι τέλεια εμποτισμένη από τον μαυρισμένο αέρα της τεχνολογίας, μακριά από τις δεσμεύσεις της φύσης και της κοινότητας, ώστε αυτές οι ιστορίες να θεωρούνται γραφικές. Ο ρεαλισμός των Λουδιτών ωστόσο αξιολογού-

σε τις τεχνολογίες που ήταν ήπιες προς τον χρήστη, την κοινότητα, την κουλτούρα, το περιβάλλον, το μέλλον. Αντιτίθονταν απόλυτα στο μηχανικό εξοπλισμό που ήταν επιβλαβής για την κοινότητα και αυτή η κριτική στάση τους απομάκρυνε από τον πρωτογονισμό. Να αφήσουν την αυτονομία της εργασίας τους, για να στρατολογηθούν στην πειθαρχία, την ιεραρχία και την εκμετάλλευση ήταν οπωσδήποτε μια αρνητική εξέλιξη. Η εκβιομηχάνιση ακολουθεί τον πολιτισμό που την παράγει. Μια οικονομία για τους λίγους απαιτεί μια βιομηχανία για τους λίγους. Βίαιη, κατακτητική και άδικη. Κάποιοι από τους Λουδίτες προσέβλεπαν στην ανατροπή της Βρετανικής κυβέρνησης, κάποιοι ίσως στο μετασχηματισμό της. Η δράση τους πάντως έκανε ορατή τη συνεργασία του εθνικού κράτους με την εκβιομηχάνιση, αφού κινητοποίησε 14.000 στρατιώτες και πολλά άλλα άγρια μέτρα για την καταστολή τους.

Οι Λουδίτες όπως και οι ρομαντικοί συνοδοιπόροι τους υπήρξαν ένα κίνημα άρνησης και αντίστασης. Αν αποστασιοποιηθούμε όμως θα διακρίνουμε στιγμές κατάφασης στο σύστημα. Η υπεράσπιση της παράδοσης και της κοινότητας υπαινίσσεται ίσως ένα συντηρητισμό σε κοινωνικά ζητήματα, όπως επίσης μπορούμε να συμπεράνουμε από την σύνθεση της κίνησης των Λουδιτών. Οι Λουδίτες ήταν οπωσδήποτε μια ανδρική ομάδα με μιλιταριστικά χαρακτηριστικά, η οποία συχνά αναφέρεται ρητά ως στρατός. Η εμμονή τους στην παράδοση μπορεί να στράφηκε και εσωτερικά, κάθε φορά που αισθάνονταν να κλονίζονται τα κεκτημένα. Ο εχθρός τους ήταν μια πολύ ορατή επερχόμενη κόλαση. Αυτή η ευκρίνεια, την οποία υποστήριξαν επίσης οι ποιητές που εμπνεύστηκαν από το κίνημα και ο μεγεθυντικός φακός του αιώνα που πέρασε δεν ήταν από την αρχή δεδομένη. Από τους Λουδίτες έλειπε η ανάλυση και η σχηματοποίηση ενός οράματος που θα θεμελιώνει γερά την οργή και αγανάκτησή τους. Μια που η διορατικότητα των κινημάτων κρίνεται πάντοτε από απόσταση, έχουμε τη δυνατότητα πια να συμπληρώσουμε τα κενά της ιστορίας των Λουδιτών, έστω επιφυλακτικά.

Μπορούμε λοιπόν να αμφισβητήσουμε τους ίδιους τους Λουδίτες. Πιο πολλά όμως από τα προβλήματά τους είναι τα ερωτήματα που έχει θέσει η δράση τους και τα οποία εξακολουθούν να υφίστανται. Μας άφησαν μια σπουδαία παρακαταθήκη. Αντιστρέφοντας έναν φόβο του 20^{ου} αιώνα μπορούμε να πούμε ότι η επίθεση στην καρδιά του βιομηχανικού καπιταλισμού έγινε, άρα μπορεί να ξανασυμβεί. Με περισσότερη γνώση σημαίνει με λιγότερες πιθανότητες ήττας. Οι Λουδίτες μας υπενθυμίζουν μια συζήτηση που δεν έχει κλείσει. Που μπορεί πρωτείκα να αλλάζει μορφές και να εκτείνεται από τις μηχανές ύφανσης μέχρι τα μεταλλαγμένα, αλλά ουσιαστικά ο κύκλος της γράφει την ιστορία του μύθου της μηχανής.

ΣΥΣΣΩΜΟΣ Ο ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑ ΤΟ ΠΛΕΥΡΟΝ ΤΩΝ ΑΔΙΚΟΥΜΕΝΩΝ

ΖΩΗΡΑ ΑΓΑΝΑΚΤΗΣΙΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΑΔΙΑΦΟΡΙΑΝ ΤΩΝ ΑΡΜΟΔΙΩΝ

"Ετσι άκουσε, άκουσε γύρω από τις κερπίτσες επί θύρας στο παλιόν στεγάσιον. Όσοι κινείσθαι, οι συνθήσεις της τής άδραστης επί της άρας"

ПРАВИЛА
 ИГРАКЪ СЪВЪСТАВАНЮ
 КЪО ТЪМ ТАКОМЪ ЧАСТАКЪ
 ТЪМ БЪ ТАМЪТАКИ 1945

Тази игра се играва въ двѣ или три групи
 по две или три души. Играва се въ двѣ или
 повече на едно поле, което е разделено на
 клетки. Въ началото на играта всяка група
 има една фигура на всяка клетка. Целта на
 играта е да се извади всичките си фигури
 от игрището. За да се извади една фигура,
 трябва да се извади една друга фигура,
 която е до нея. Така се играва до
 изчерпване на фигурите на едната група.
 Тази игра се играва въ двѣ или три групи
 по две или три души. Играва се въ двѣ или
 повече на едно поле, което е разделено на
 клетки. Въ началото на играта всяка група
 има една фигура на всяка клетка. Целта на
 играта е да се извади всичките си фигури
 от игрището. За да се извади една фигура,
 трябва да се извади една друга фигура,
 която е до нея. Така се играва до
 изчерпване на фигурите на едната група.

- 1) Където се играва
- 2) Значенето на фигурите
- 3) Началното положение
- 4) Как се играва
- 5) Как се играва
- 6) Как се играва
- 7) Как се играва
- 8) Как се играва
- 9) Как се играва
- 10) Как се играва
- 11) Как се играва
- 12) Как се играва
- 13) Как се играва
- 14) Как се играва
- 15) Как се играва
- 16) Как се играва
- 17) Как се играва

Подготвил е: [Signature]
 М. ПЕТРОВИЧ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΥ

- 5 -

επιφέρει κατά την όσον της Άρτας, όμοια όμοιοι, παλα-
γών και αθλοπαιδιών προς τους εργαζομένους, της διαίτησης
και των διακοπών να γίνει της άμεσης. Όφειλε να
διαδικαστεί οποιαδήποτε επί της διαίτησης των διακοπών δια-
τάσεων και όμοιας και να συμπεριλάβει αυτούς και άλλους
προς άμεση.

Άρθρον Δε

Γενικοί και ειδικά διατάξεις: Άνεργητικοί να
παράγει κατά την όσον της Άρτας, τα κείμενα ή συμπερι-
λαβή εις ταχτά παλιν. ή χρήση ανθρωπομασίδων ποδών και ή
προσέλευση να κατατασσά μόνος, ή διαίτησης και ή διακοπή
κατά της διαίτησης και διακοπών, ή ανθρωπομασίδων πόσος
πόσος και ή διαίτησης ποσών όση ποσός όσον να όμοια,
κατά όσον, πάλιν να γίνεται κατόν όμοια της διαίτησης
και διακοπών και των διακοπών άμεση. Όμοιας άμεση,
παρόντα οι διατάξεις προς την άμεση άμεση, οι διακοπές
όμοιας, χρονοπαιδιών, ή άμεση, οι διακοπές ή διακοπές προς
διαίτησης και ή διακοπές όμοιας διακοπών, ή διακοπές
όμοιας όμοια των όσον της άμεση, όμοιας και ή διακοπές
όμοιας όμοιας όμοιας, ή διακοπές της άμεση, όμοιας
πάλιν κατόν άμεση όμοιας των διακοπών άμεση, ή δια-
ταξές όμοιας ή όμοιας των διακοπών άμεση εν τώ έργοστας
όμοιας και να γίνει όμοιας ή συμπεριλάβει όμοιας προς
να κατόν όμοιας, πάλιν εν τώ κατόν άμεση διακοπές
όμοιας διακοπές όμοιας όμοιας και όμοιας παρακο-
πών, όμοιας προς να όμοιας όμοιας και να όμοιας πάλιν όμοιας
παρόντα να όμοιας κατόν όμοιας - άμεση και ή όμοιας
πάλιν και τις τα άμεση. Όμοιας άμεση όμοιας
ή άμεση όμοιας της διαίτησης της άμεση όμοιας όμοιας
έμοιας της άμεση παρακοπών και ή όμοιας όμοιας
όμοιας όμοιας όμοιας ή όμοιας προς την όμοιας όμοιας, όμοιας
όμοιας όμοιας όμοιας της άμεση, όμοιας όμοιας όμοιας
όμοιας όμοιας όμοιας ή όμοιας όμοιας όμοιας όμοιας και όμοιας

Στο χριστιανή Αθηνά

να έβήλθητε άτι έω) διοτι
υιρδυνωει ε' η κέρρα βα) και δέν
είναι μακείρ ε' το' ωίηι.

άφια τ' α' ωαι δια' και η' λ' θα η' κί-
ω) να' σου ωω

Μαργαριτή

Χειρόγραφο παραπλανητικό σημείωμα (υπαγορευμένο από την Ασφάλεια) που καλεί μία απεργό να επιστρέψει σπίτι της

θα έρθει η ώρα που θα ξεκινήσουμε από τους γύρω δρόμους/ με τρελούς και με μπάσταρδους/ με ληστές και με πόρνες/ γιατί εμείς είμαστε οι Άλλοι/ οι Άλλοι είναι εμείς/ θα διασχίσουμε τη μητρόπολη/ τη δική μας/ αποικημένη πόλη/ γιατί αυτή είναι ο τόπος των επιθυμιών μας/ και δε θα την αφήσουμε ποτέ/ γιατί αφήσαμε/ τη λύπη μας στους τοίχους/ την οργή μας στους δρόμους/ την ψυχή μας στην πλατεία/ το γέλιο που θα τους θάψει/ μια δύναμη προς τα εμπρός/ μια ελπίδα από το παρελθόν/ μπορεί/ ο αέρας της μητρόπολης να μας πνίγει/ αλλά εμείς θα πάρουμε ανάσες/ βαθιές ανάσες/ ο αέρας της μητρόπολης μας πνίγει/ αλλά εμείς δεν φεύγουμε/ κι αν χρειαστεί / θα μεταναστεύσουμε μέσα στην ίδια πόλη/ γιατί είμαστε ξένοι στον κόσμο των αφεντικών/ είμαστε ξένοι όπου υπάρχει ένας ξένος/ και η πόλη θα αλλάζει διαρκώς/ αφού είναι εν δυνάμει τα πάντα/ κι όσο ακολουθεί τους κύκλους της αποδημίας μας/ όλες οι πόλεις του κόσμου θα κατοικούν σ' αυτήν/ για να αφανίσουμε τα φαντάσματα που την στοιχειώνουν.

θα έρθει η ώρα που τα σώματα θα επιστρέψουν. Όταν πια δεν θα υπάρχουνε φύλα/ γιατί ή δεν θα υπάρχει κανένα φύλο/ ή θα υπάρχουνε πολλά/ και θα εκδικηθούμε για τις βιωμένες αδικίες μας/ και δεν θα είμαστε τα είδωλα του εαυτού μας/ και θα 'χουμε πάρει τη νύχτα πίσω/ και δεν θα είμαστε εδώ για την ικανοποίηση κανενός/ και θα επιλέγουμε τη σεξουαλικότητα μας/ πέρα από τους θεσμισμένους οργανισμούς τους/ και οι βιτρίνες δεν θα μας πολιορκούν/ και οι καθρέφτες δεν θα μας δυναστεύουν/ και τα σώματα μας θα τα βιώνουμε/ γιατί θα είναι ελεύθερα όπως και να' ναι. Γιατί είναι φονικές οι ενοχές μας/ γιατί δαγκώνουνε τα τραύματα μας/ γιατί η ευτυχία θα είναι η εκδίκησή μας / η εκδίκηση θα μας κάνει ευτυχισμένους.

Κι αν αυτές τις υποσχέσεις δεν κρατήσουμε/ θα κοιτάζουμε πέρα από τα βλέμματα των άλλων/ γιατί σ' εμάς τίποτα δεν υποσχέθηκε κανείς/ γιατί εμείς δεν έχουμε μέλλον/ κι όπου δεν υπάρχει μέλλον δεν υπάρχει αμαρτία/ ο τόπος είναι εδώ/ ο χρόνος είναι τώρα/ κι εμείς είμαστε αυτό που κάνουμε για να αλλάζουμε αυτό που είμαστε/ γι' αυτό μέλλοντα μόνο στους εχθρούς μας/ μεταξύ μας μιλάμε για παρόν/ και με αόριστο κοιτάμε τους νεκρούς μας/ κι απ' την Ιστορία κρατήσαμε μόνο αυτούς/ και το μίσος για το αίμα που χύθηκε/ μ' αυτό τα είδωλα θα ρίξουμε/ μ' αυτό τις καμπάνες θα λιώσουμε/ μ' αυτό τα μουσεία θα κλείσουμε/ μ' αυτό τους καθρέφτες θα σπάσουμε/ γι' αυτό/ θα φτιάξουμε μνημεία με ανοιγμένες κονσέρβες/ γι' αυτό/ θα είναι αργία η απεργία του παλιού εργοστασίου/ γι' αυτό/ ό,τι μας ματώνει μια φορά μας ματώνει για πάντα. Γιατί ελπίδα είναι η ανάμνηση της επιθυμίας/ κι εμείς δεν ζεχνάμε.

θα έρθει η ώρα που θα υψωθούμε πάνω από τα συμπλέγματα και τις αδυναμίες μας/ τις ανασφάλειες/ τις αντιφάσεις / τις φιλοδοξίες μας/ τα ταλέντα μας/ πάνω από την αποτυχία της ήττας/ την αλαζονεία της νίκης/ τις στενοχώριες/ τις τύψεις/ τις πίκρες μας/ τον πολιτισμό που κουβαλάμε/ την κουλτούρα που φτιάχνουμε/ τη ζωή που μας δόθηκε/ τη ζωή που θέλουμε να ζήσουμε. θα έρθει η ώρα που οι χρόνοι δεν θα έχουν σημασία/ γιατί ο χρόνος δεν είναι εναντίον μας/ κι ας γυρίζουν τα ρολόγια ανάποδα/ ο χρόνος μας περιμένει/ να ξαναβγούμε στους γύρω δρόμους/ με τρελούς και με μπάσταρδους/ με γίγαντες, νάνους/ να βγούμε σύρριζα/ πιο πολλοί απ' όσους χωράμε/ πιο δυνατές απ' όσο μπορούμε/ πιο ωραίοι απ' όσο φαινόμαστε/ πιο δημιουργικοί από τη φαντασία μας/ πιο καταστροφικοί απ' το μένος μας.

Και θα λέμε: έφτασε ο καιρός

θα λέμε: ήρθε η ώρα

Κι αν αργήσει δεν θα κουραστούμε να περιμένουμε.

Κι αν πέσουμε δεν θα πέσουμε στα γόνατα/ κι αν πέσουμε θα ξανασηκωθούμε.

Γιατί όσο παίρνουμε τη ζωή στα χέρια μας/ ο θάνατος θα έχει λιγότερη εξουσία.

Η έκδοση αυτή αποτελεί μια προσπάθεια να διερευνήσουμε το ζήτημα των μνημείων, τη σχέση τους με τον δημόσιο χώρο και τον τρόπο διαχείρισής τους από το Υπουργείο Πολιτισμού. Επιπλέον καταπιάνεται με την κρατική πολιτική γύρω από τη διαπραγμάτευση της (εθνικής) μνήμης καθώς και τους τρόπους έκφρασης της δικής μας αντιμνήμης. Σε αυτό το πλαίσιο αποφασίσαμε να επανεκδώσουμε την πρώτη μπροσούρα της συνέλευσης της φάμπρικα υφανέτ, η οποία αφορά την ιστορία του εργοστασίου και τους αγώνες που διεξήχθησαν εντός του, μέσα και από προσωπικές μαρτυρίες εργατ(ρι)ών.